

Maaelu Arengu Euroopa
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

 Eesti Maaülikool
Estonian University of Life Sciences
Majandus- ja sotsiaalinstituut
Institute of Economics and Social Sciences
www.emu.ee

Eesti Maaelu Arengukava 2007-2013 meetme 1.2 „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus“ rakendamistulemuste analüüs VI taotlusvooru alusel

Teostaja:

**Eesti maaelu arengukava 2007-2013 1., 3. ja 4. telje
püsihindaja**

Maamajanduse uuringute ja analüüsi osakond

Majandus- ja sotsiaalinstituut

Eesti Maaülikool

Tartu 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
METOODIKA	5
1. MEETME 1.2 TAOTLEJAD JA TOETUSE SAAJAD	6
1.1. Toetuse taotlemine ja saamine ning projektide elluviimine	6
1.2. Meetme sihttasemete täitumise prognoos	7
1.3. Kordustaotlused	9
1.4. Teiste toetusvõimaluste kasutamine ja jätkuva investeerimise analüüs	11
1.5. Toetuse saajate ja mittesaajate haridus	12
1.6. Maakonnapõhine analüüs	13
2. TAOTLEJATE JA TOETUSE SAAJATE ETTEVÕTLUSKOGEMUS JA HINDAMISKRITEERIUMID	15
2.1. Analüüs ettevõtluskogemuse alusel	15
2.2 Analüüs VI taotlusvooru hindamiskriteeriumite alusel	16
2.2.1 Erialane ettevalmistus	18
2.2.2 Äriplaani realistlikkus	21
2.2.3 Töökogemus	22
2.3. Ettevõtjate juriidilise vormi ja ettevõtluskogemuse seoste analüüs	24
3. VI TAOTLUSVOORU TEGEVUSALADE PÕHINE ANALÜÜS	28
4. TOETUST SAANUD ETTEVÕTETE OMANIKE VANUS	34
KOKKUVÕTE	36
LISA 1. JOONISEID SELGITAVAD TABELID	38

SISSEJUHATUS

Eesti maaelu arengukava 2007–2013 (edaspidi MAK) 1. telje „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus“ meetme (edaspidi meede 1.2) püsihindamist teostab Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut. Vastavalt Nõukogu määruse (EÜ) nr 1698/2005 artikli 86 lõike 1 kohaselt kehtestavad liikmeriigid püsihindamise süsteemi, mida vastavalt Põllumajandusministeeriumi volitusele teostab MAK 2007–2013 raames Eesti Maaülikooli Majandus- ja sotsiaalinstituut. Püsihindaja tegevus on määratletud põllumajandusministri 7. jaanuari 2009. a määrusega nr 3 „Eesti maaelu arengukava 2007–2013 seire ja hindamise kord“. Käesolev rakendusanalüüs on 2013. aasta hindamisplaani alusel teostatav uurimistöö.

MAK 1. telg on suunatud põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime parandamisele. Meede on ellukutsutud vajadusest suurendada alla 40-aastaste põllumajandustootjate osatähtsust Eesti põllumajandustootjate hulgas. Üldesmärgiks on hõlbustada noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamist ning põlvkondade vahetusele kaasa aitamist.

Meetme 1.2 taotlusvoorud on olnud avatud kuus korda:

- 1) 18. veebruar kuni 10. märts 2008;
- 2) 15. september kuni 06. oktoober 2008;
- 3) 21. september kuni 12. oktoober 2009;
- 4) 17. august kuni 30. august 2010;
- 5) 9. august kuni 29. august 2011;
- 6) 23. juuli kuni 6. august 2012.

Edaspidi nimetatakse vastavalt I, II, III, IV, V ja VI taotlusvoor.

VI taotlusvooru rakendusanalüüs on kaheksas meetme 1.2 rakendamist hindav dokument, milles keskendutakse VI taotlusvooru alusel toetuse taotlemisele ning toetuse määramise tulemuste hindamisele. Lisaks antakse ülevaade ka eelnevatest taotlusvoorudest.

Aastal 2009 koostati püsihindaja poolt esimene rakendusanalüüs „Eesti maaelu arengukava 2007–2013 meetme 1.2 „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus“ rakendustulemuste ja ettevõtjate majandusliku struktuuri analüüs“. Analüüsis käsitleti meetme 1.2 tulemuste hindamist läbi I ja II taotlusvooru taotlejate ja toetuse saajate erialase ettevalmistustaseme, tegutsemisaja, olemasolevate ressursside ning tegevusalade.

Esimesel poolaastal 2010 valmis „Eesti maaelu arengukava 2007–2013 1., 3. ja 4. telje püsihindamise 2009. aasta aruanne“. Dokument sisaldas muuhulgas kokkuvõtet 2009. aastal meetme 1.2 tulemuste kohta.

2010. aasta teisel poolel koostati „Eesti maaelu arengukava 2007–2013 meetme 1.2 „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus“ rakendustulemuste analüüs III taotlusvooru alusel. Analüüsi käigus uuriti III taotlusvoorus kordustaotluste arvu ja iseloomu,

toetuse taotlejate põllumajanduslikku ettevalmistust, hinnati olemasolevat hindamissüsteemi ja meetme eesmärkide täitumise tõenäosust.

Esimesel poolaastal 2011 valmis „Eesti maaelu arengukava 2007–2013 1., 3. ja 4. telje püsihindamise 2010. aasta aruanne“. Dokumendis oli esitatud meetme 1.2 kokkuvõte 2010. aasta lõpu seisuga.

2011. aasta teisel poolel valmis „Eesti maaelu arengukava 2007–2013 meetme 1.2 „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus“ rakendustulemuste analüüs IV taotlusvooru alusel. Dokumendi valmimise käigus uuriti meetme sihttasemete eeldatavat täitumist, IV taotlusvooru kordustaotluste arvu ja iseloomu ning analüüsiti olemasolevat hindamissüsteemi.

2011. aasta viimases kvartalis teostati meetme 1.2 uuring – „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetuse majandus-sotsioloogiline uuring“. Uuringus keskenduti noorte ettevõtjate konkurentsivõime hindamisele, tekkinud või tekkivatele probleemidele ning nende lahendamise võimalustele.

2012. aasta teisel poolel valmis „Eesti maaelu arengukava 2007–2013 meetme 1.2 „Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus“ rakendustulemuste analüüs V taotlusvooru alusel. Dokumendi valmimise käigus uuriti meetme sihttasemete eeldatavat täitumist, V taotlusvooru kordustaotluste arvu ja iseloomu ning analüüsiti olemasolevat hindamissüsteemi.

Käesoleva VI taotlusvooru rakendusanalüüsi eesmärgid on järgmised:

- 1) analüüsida meetme sihttasemete eeldatavat täitumist;
- 2) hinnata esma- ja korduvtaotlejate hulka;
- 3) anda ülevaade ettevõtjate planeeritavatest tegevusaladest, olemasolevatest kogemustest ja ressurssidest;
- 4) uurida olemasoleva hindamissüsteemi toimimist;
- 5) analüüsida valmisolekut arenguks, sh muude toetusvõimaluste kasutamine ning investeerimise jätkamine.

Meetme VI taotlusvooru rakendusanalüüsi koostas EMÜ majandus- ja sotsiaalinstituudi maamajanduse uuringute ja analüüsi osakonna koosseisuväline analüütik Sirje Simmo.

METOODIKA

Rakendusanalüüsi koostamisel kasutati andmeid seisuga 30. november 2012. Analüüsitavad andmed koosnesid PRIA poolt esitatud meetme 1.2 seirekoondtabelis kokkulepitud Euroopa Komisjoni poolt püstitatud kohustuslikest väljundnäitajatest ja püsihindajate poolt kogutud siseriiklikest väljund- ja tulemusnäitajatest. Püsihindajate poolt kogutud näitajad pärinesid toetust taotlenud ettevõtjate taotlustest ja äriplaanidest, Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti veebilehelt ning äriregistri andmebaasist.

Oluline osa ettevõtjate struktuuri iseloomustavatest analüüsides on teostatud taotleja poolt esitatud andmetele tuginedes, mis ühtlasi sisaldavad prognoositavaid näitajaid. Ettevõtjate majanduslike prognoose kahtluse alla ei seatud, kuna toetuste menetlemine ja administreerimine PRIA poolt, hindamiskomisjoni poolne hinnang ettevõtte äriplaanile ning ettevõtjate kinnitused peavad tagama piisava usaldatavuse Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi (EAFRD) vahendite kasutamisel. Iga arenguga kaasnevad riskid, mille minimeerimine sõltub juba ettevõtja praktilisest tegevusest. Järelevalvet toetuse saajate osas teostatakse PRIA poolt. Analüüs viidi läbi kabinetuuringuna, kuna täiendavat küsitlust ettevõtjate seas ei teostatud.

Analüüsil kasutatavad spetsiifilised jaotused, sh loendamine, koondamine ja üldistamine, on täpsemalt selgitatud iga analüüsitava teema kirjelduses.

Põhiliselt kasutatakse järgmisi grupeerimisi:

- 1) jaotamine taotlusvoorude järgi;
- 2) jaotamine esitatud taotlusteks, heakskiidetud taotlusteks ehk toetuse saajateks ja mittesaanuteks. Esitatud taotlused hõlmavad nii heakskiidetud kui ka heakskiitmata taotlusi;
- 3) jaotamine ettevõtluskogemuse järgi;
- 4) jaotamine planeeritavate tegevusalade alusel.

1. MEETME 1.2 TAOTLEJAD JA TOETUSE SAAJAD

1.1. Toetuse taotlemine ja saamine ning projektide elluviimine

Meetme eelarve MAKi alusel seisuga 31.12.2012 oli 22,56 miljon eurot. Kuue taotlusvooru toetuse saajatele määratud rahalised vahendid moodustavad kokku 20 miljon eurot, mis on 89% MAKi alusel sellele meetmele määratud eelarvest. Eelarvevahendite jääk on 2,56 miljon eurot, millest piisab üheks taotlusvooruks. (Tabel 1)

Tabel 1. Toetuse saajad ja keskmine määratud toetus

Voor	Toetuse saajate arv	Määratud toetus, mln eurot	Eelarve kumulatiivne kasutamine, %	Keskmine toetus, eurot	Määramisotsuse kuupäev
I taotlusvoor	95	3,6	16,0	37 674	30.06.2008
II taotlusvoor	93	3,6	31,9	38 914	13.02-05.03.2009
III taotlusvoor	47	1,8	39,9	37 489	23.10.2009–26.6.2012
IV taotlusvoor	67	2,5	51,0	37 763	06.12.2010-9.04.2011
V taotlusvoor	116	4,5	70,9	38 908	03.11-29.02.2012
VI taotlusvoor	102	4,0	88,7	39 137	9.11.2012
Kokku	520	20,0	88,7	38 453	x

Võrreldes eelmise rakendusanalüüsiga on lisandunud III taotlusvooru üks toetuse saaja ja V taotlusvooru kaks toetuse saajat. Positiivsed otsused nende osas tehti 2012. aastal. Meetme 1.2 taotluste konkureerimine toetuse saamiseks on suur. Taotlusvoorude lõikes vaadelduna on toetuse saamise osatähtsused järgmised: I taotlusvoorus 58%, II taotlusvoorus 37%, III taotlusvoorus 21%, IV taotlusvoorus 38%, V taotlusvoorus 58% ja VI taotlusvoorus 44%. Kõige väiksem oli toetuse saamise osatähtsus III taotlusvoorus, kus oli ühtlasi ka kõige väiksem eelarve (1,8 miljon eurot). **Taotluste konkurentsi on mõjutanud eelarve suurus, mis oli taotlusvoore võrreldes kuni 2,5 korda erinev.**

Alljärgnevalt analüüsitakse toetuse saajate jaotust vastavalt määratud toetuse summa suurusgruppidele. Statistilist andmerühmitamist¹ kasutades moodustati määratud toetuse summa suuruse alusel kümme rühma intervalliga 4 tuhat eurot. (Tabel 2)

Maksimaalne toetuse summa on 40,0 tuhat eurot ühe toetuse saaja kohta kogu programmperioodi jooksul. Rühmitamine andis tulemuseks, et enamuse (90%) toetuse saajaid kuuluvad suurima toetuse summaga rühma, kus toetuse summa on 36,0 ja 40,0 tuhat eurot. Neist omakorda 376 ettevõtjale on määratud maksimaalne toetuse summa ehk 40,0 tuhat eurot. Keskmine määratud toetuse summa ettevõtjale taotlusvoorus on ligilähedane maksimaalsele toetuse summale jäädes olenevalt taotlusvoorust 37,4 kuni 39,2 tuhande euro vahele.

¹ Rühmade arvu väljaselgitamiseks kasutatakse valemit $r=1+3,32*\log n$, kus r tähendas rühmade arvu ja n andmevalimi suurust. Rühmade vahelise intervalli väljaarvestamiseks on valem $(X_{\max}-X_{\min})/r$, kus $X_{\max}$ on andmevalimi algandme maksimaalne suurus ja $X_{\min}$ on andmevalimi algandme minimaalne suurus. Rühmad, mille suurus jäi alla seitsme toetuse saaja ja mis asusid kõrvuti, liideti kuni saavutati vähemalt seitsme toetuse saajaga rühm.

Tabel 2. Ettevõtjate jagunemine määratud toetuse summa alusel

Toetuse summa vahemik, eurot	Toetuse saajate arv	Keskmine toetuse summa, eurot
Kuni 20 000	12	16 102
20 000 kuni 24 000	8	21 555
24 000 kuni 28 000	11	26 594
28 000 kuni 32 000	12	30 378
32 000 kuni 36 000	10	34 155
36 000 kuni 40 000	467	39 896
Kokku	520	38 453

Enamus toetuse saajaid taotleb toetust maksimaalse piirmäära või sellele ligilähedase summa ulatuses, mis võrreldes eelmiste rakendusanalüüsidega ei ole muutunud.

1.2. Meetme sihttasemete täitumise prognoos

Meetme eesmärgipärase rakendumise hindamise üheks meetodiks on meetme sihttasemete eeldatava täitumise prognoosimine. Meetme sihttasemed jagunevad kolmeks indikaatori tüübiks. Indikaatorid ja seatud eesmärgid on toodud tabelis 3.

Tabel 3. Meetme 1.2 sihttasemed

Indikaatori tüüp	Indikaator	Eesmärk 2007–2013
Väljundnäitaja	Toetatud noorte ettevõtjate arv	560
	Investeeringute kogumaht (eurot)	22 565 835
Tulemusnäitaja	Toetatud ettevõtete põllumajandusliku lisandväärtuse kasv (eurot)	3 772 000
Mõjunäitaja	Netolisandväärtuse osatähtsus väljendatuna ostujõustandardis (PPS) (% EL-25 keskmisest)	65
	Lisandväärtuse muutus (kasv) aasta tööühiku kohta (%)	10–15%

Käesolev rakendusanalüüs puudutab vaid väljundnäitajate analüüsi, sest tulemusnäitajaid hinnatakse 2013. aasta püsihindamise aastaaruandes.

Sihttase 1. Toetatud noorte ettevõtjate arv

Perioodi 2008–2012 jooksul on sihttaset noorte ettevõtjate arvu osas mitu korda korrigeeritud. Meetme rakendamise esimestel aastatel oli eesmärgiks 312–350 noort ettevõtjat. VI taotlusvooru rakendusanalüüsi koostamise ajaks on oodatavaks tulemuseks seatud 560. Kuue taotlusvooru ajal on kokku toetatud 520 noort ettevõtjat. Seega on lähtuvalt määramisest meetme eesmärgiks seatud ettevõtjate arvu sihttasemest täidetud üle 93% ja sihttaseme täitmiseks 100% ulatuses oleks vaja vähemalt 1,6 miljon eurot (olemas 2,56 miljon eurot). **Olemasolevate rahaliste vahenditega on sihttase noorte ettevõtjate arvu osas täidetav.** Tegelikult on olemas mõningane oht sihttaseme mittetäitmiseks järgmistel põhjustel:

- 1) toetusvahendite mittesihipärane kasutamine ja meetme nõuete mittetäitmine ehk tagasinõuded;
- 2) kuludokumentide esitamisel pikenduse saanud ei täida siiski ka uueks tähtjaks ettekirjutusi ja pikendamine pöördub ümber tagasinõudeks.

Seisuga 28.01.2013 on tagasinõudeid I taotlusvoorus kaks (2% toetuse saajatest) ja II taotlusvoorus seitse (8% toetuse saajatest). Kokku on kahes esimeses taotlusvoorus üheksa tagasinõuet (5% toetuse saajatest), mille rahaliste vahendite laekumine 2013. aasta lõpuks on vähetõenäoline. Eeldusel, et tagasinõuete osakaal jääb alla 5%, siis väheneb sihttaseme täitumine ettevõtjate arvu osas 26 ettevõtja võrra. Olemasoleva eelarve jäägiga on võimalik rahastada 64 maksimaalse toetuse summaga taotlust. Arvestades tagasinõuete osakaalu on sihttaseme täitmiseks vaja rahastada 66 ettevõtte taotlust. Samas ei pruugi see olla piisav, sest ettevõtjaid, kellel on aruanded tähtjaks esitamata või kes on saanud kuludokumentide esitamise pikendusi, on I taotlusvoorus kaheksa, II taotlusvoorus 17 ja III taotlusvoorus 12. Kokku kolme esimese taotlusvooru toetuse saajatest on 37 ettevõtjal oht saada tagasinõude osaliseks.

Olemasolevatest eelarvevahenditest piisaks ettevõtjate arvu sihttaseme täitmiseks juhul kui ei teki tagasinõudeid või kui tagasinõutud vahendid saab suunata 2013. aasta jooksul viimase kavandatud taotlusvooru toetuse saajatele.

Sihttase 2. Investeeringute kogumaht

Investeeringute kogumahuks on seatud meetme rakendamisel 22,56 mln eurot, mis on täpselt sama suur kui meetme toetusvahendid. Toetuse saajatel on õigus alla 50% rahalistest vahenditest kasutada käibevahenditele. Seega võiks eeldada, et antud meetme investeeringute mahu all peetakse silmas kogu väljamakstavat toetust, mis koosneb nii põhivarast kui ka käibevarast. Püsihindaja on eelnevates rakendusanalüüsides hinnanud käibevahendite ja põhivara osakaalu ning toonud välja ohuna investeeringu suuruse kui põhivarade suuruse mittetäitmise. Antud analüüsis käibevahendite ja põhivara osakaalu täiendavalt ei analüüsita vaid püsihindaja viitab investeeringu suuruse sihttaseme mittetäitumise ohule, mis on seotud tagasinõuetega.

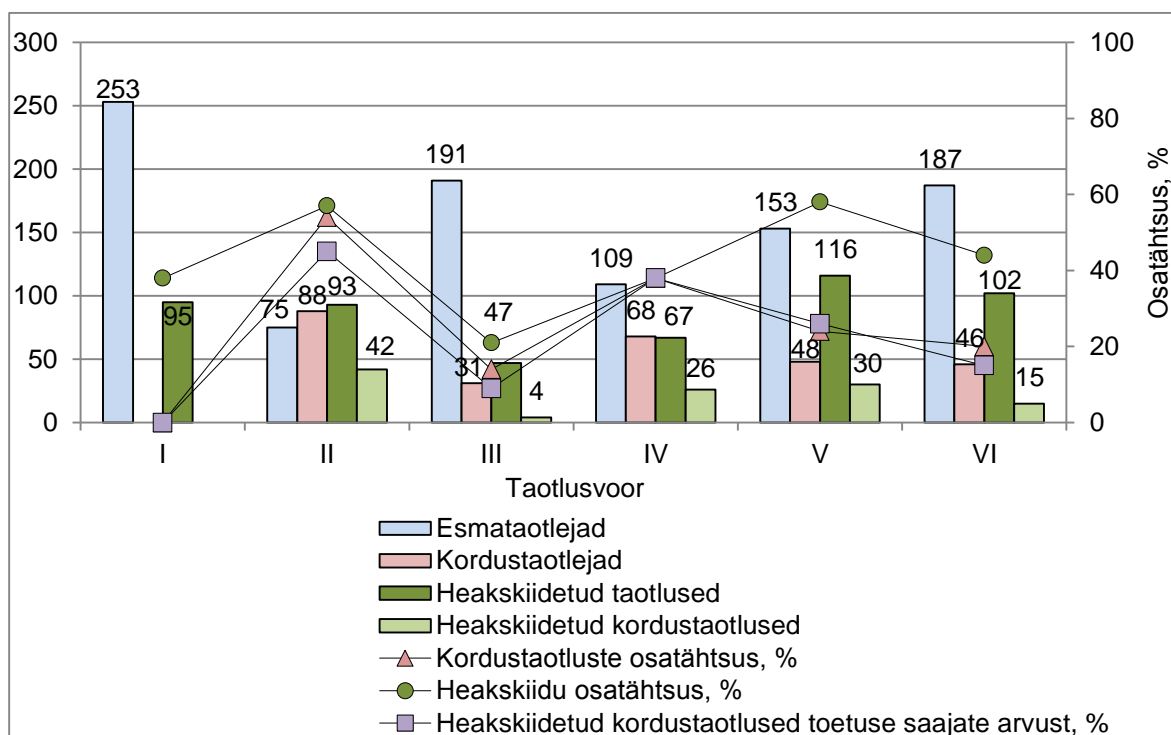
Investeeringute suuruse sihttaseme täitumist ohustab lisaks käibevahendite osakaalu suurenemisele ka tagasinõuete tekkimine ja suurenemine. Püsihindaja soovib investeeringu kogumahu sõnastada ümber „sihipäraselt kasutusse antud toetusvahenditeks“ ning tagasinõuetest tulenevate puudujääkide katmiseks leida vahendeid riigieelarvest ning nende laekumisel tagastada vahendid riigieelarvesse.

1.3. Kordustaotlused

Meetme 1.2 raames saab toetust üks ettevõtja vaid ühe korra kogu programmiperioodil. Sellest tulenevalt saame analüüsida kordustaotluste hulka väga täpselt. Kuues taotlusvoorus kokku on esitatud taotluste arv 1249. Erinevaid ettevõtjaid nelja taotlusvooru kohta kokku on 970. Neist toetuse saajaid on 520 ehk 54%.

Kordustaotluste arv on erinenud taotlusvoorudes 31 kuni 88 taotluseni (Joonis 1). Analüüsist selgus, et eelneva taotlusvooru heakskiidu osatähtsus on seotud järgneva taotlusvooru kordustaotluste arvu suurenemise või vähenemisega. **Mida väiksem on eelneva taotlusvooru heakskiidu osatähtsus, seda suurem on järgmise taotlusvooru kordustaotluste arv ja vastupidi.**

Joonis 1. Meetme 1.2 taotluste ja taotlejate arv ning osakaal (%) taotlusvoorude lõikes

Järjestumine taotlusvoorude alusel on:

- 1) I taotlusvooru heakskiidu osatähtsus oli 38%, II taotlusvooru kordustaotluste osatähtsus on 54%;
- 2) II taotlusvooru heakskiidu osatähtsus oli 57%, III taotlusvooru kordustaotluste osatähtsus 14%;
- 3) III taotlusvooru heakskiidu osatähtsus oli 21%, IV taotlusvooru kordustaotluste osatähtsus suurenes 38%-le;
- 4) IV taotlusvooru heakskiidu osatähtsus oli 38%, V taotlusvooru kordustaotluste osatähtsus vähenes 24%-le;
- 5) V taotlusvooru heakskiidu osatähtsus 58%, VI taotlusvooru kordustaotluste osatähtsus 20%.

Meede on atraktiivne, mida näitab taotlusvoorudesse lisanduvate uute ettevõtjate osakaal:

- 1) II taotlusvoorus 46%;
- 2) III taotlusvoorus 86%;
- 3) IV taotlusvoorus 62%;
- 4) V taotlusvoorus 76%;
- 5) VI taotlusvoor 80%.

Meetme 1.2 taotlustest keskmiselt² 22% kasutab võimalust toetuse mitterääramisel esitada taotlus järgmisesse taotlusvooru ja mitte alustada enne põllumajandusliku tootmisega, kui vajalik stardiraha on saadud. Samas moodustab olenevalt taotlusvoorust esmataotlejate hulk 46-86% taotluste arvust, mis tõendab meetme toetusvõimalustest head infoliikumist ja suurt „värsket“ huvi põllumajandusliku tegevusega alustamise vastu.

Taotlejad ja toetuse saajaid on ettevõtluskogemuse alusel võimalik jaotada kolme gruppi: alustajad; tegutsejad; ülevõtjad. Alustajateks loetakse püsihindaja metoodika alusel VI taotlusvoorus ettevõtjaid, kes on registreeritud äriregistris 2011. aastal või peale seda ning ei oma taotluse esitamisele vahetult eelneval majandusaastal (2011) müügitulu. Tegutsejateks loetakse neid, kes omavad 2011. aastal müügitulu ja/või on asutatud enne 2011. aastat ning ei ole ülevõtjad. Ülevõtjateks on ettevõtjad, kes võtavad üle vanemale või vanavanemale kuulunud põllumajandusega tegeleva põllumajandusettevõtte või asuvad omanikuks. Sama metoodika kehtib ka teiste taotlusvoorude ettevõtjate jaotamisel ettevõtluskogemuse alusel, kuid siis on aluseks võetud taotluse esitamisele vahetult eelnenud vastav majandusaasta (st mitte 2011. aasta, vaid vastav varasem aasta).

Analüüsid VI taotlusvooru kordustaotluste seotust ettevõtluskogemusega selgus järgnev:

- 1) kõige rohkem on kordustaotlejate hulgas tegutsejaid - 30 ettevõtjat, moodustades 65% tegutsejate arvust. See on seotud analüüsi metoodikaga, kus pikem tegevusaeg tagab kuulumise tegutsejate hulka. Seega V taotlusvooru alustaja on suure tõenäosusega VI taotlusvoorus tegutseja. Toetuse saamise osakaal kordustaotluse esitanud tegutsejatel on kuue taotlusega 20%;
- 2) ülevõtjatest seitse ettevõtjat (15%) on kordustaotlejad. Samas ei olnud märgitud seitset isikut eelnevates voorudes ülevõtjatena. Seega on seitse kordustaotluse esitajat leidnud võimaluse vanemale kuuluva põllumajandusliku ettevõtte ülevõtmiseks. Toetuse saamise osakaal ülevõtjate kordustaotlustel on 86%. Põhjus selles, et üks ülevõtja ei tunnistanud nõuetele vastavaks;
- 3) alustajate osakaal kordustaotluste hulgast moodustab 9 taotlusega 20%. Toetuse saamise osakaal on alustajatest kordustaotlejatel kolme taotlusega 33%.

---

² Kordustaotluste arv 279 jagatud kuue taotlusvooru koguarvuga 1249.

Võrreldes V taotlusvooriga, kus konkurentsivõimelisemad olid kordustaotlused, on VI taotlusvoorus kordustaotlused madalama konkurentsivõimega. Madalam on konkurentsivõime eeskätt tegutsejate kordustaotlusel.

VI taotlusvooru taotlustest olid madalama konkurentsivõimega kordustaotlused. Kõige enam on mõjutanud tegutsejate madal toetuse saamise osatähtsus.

1.4. Teiste toetusvõimaluste kasutamine ja jätkuva investeerimise analüüs

Meetme 1.2 toetuse summat võib kasutada muuhulgas omafinantseeringuks meetme 1.4.1 investeeringute teostamisel. Järgnevalt annab püsihindaja ülevaate meetme 1.2 toetuse saajate aktiivsusest taotleda toetust investeeringutele ka teistest toetusmeetmetest ning võrdleb seda mittesaajate tulemustega

Meetme 1.2 raames on toetust saanud 520 ettevõtjat ja 450 ettevõtjat, kellele toetust ei ole määratud.

Tabel 4. Meetme 1.2 toetuse saajate arv ja erinevate toetusvõimaluste kasutamine

Meetme 1.2. taotlus-voorud	Meede 1.4.1		Meede 1.4.2		Meede 3.1		Leader	
	taotluse esitajate arv	toetust saanud ettevõtja te arv	taotlus e esitajate arv	toetust saanud ettevõtja te arv	taotluse esitajate arv	toetust saanud ettevõtja te arv	taotluse esitajate arv	toetust saanud ettevõtja te arv
Perioodi 2008- 2012 toetuse saajad	267	226	45	38	48	21	37	35
Perioodi 2008- 2012 toetuse mittesaajad	50	39	11	10	26	9	15	15

Kõige atraktiivsem toetusmeede meetme 1.2 taotlejatele on meede 1.4.1. Perioodil 2008-2012 toetuse saajatest on 51% (267 ettevõtjat) taotlenud toetust ka meetmest 1.4.1. Neist 43% (226 ettevõtjat) on ka toetust saanud. (Tabel 4) Meetmest 1.4.1 määratud toetuse summa on 12,8 mln eurot. Seevastu meetmest 1.2 toetust mittesaanud ettevõtjatest on vaid 11% (50 ettevõtjat) taotlenud toetust meetmest 1.4.1, kellest 78% (39 ettevõtjat) on toetust ka saanud. Meetmest 1.4.2 on meetme 1.2 toetuse saajad kokku saanud 8,1 mln eurot toetust ja see jaguneb 38 ettevõtja vahel. Mõnevõrra väikesem on toetuse taotlemise aktiivsus meetmest 3.1 ja Leader.

Toetuse saajatest oluline osa (51%) on näidanud soovi kasutada meetme 1.4.1 võimalusi. Toetuse mittesaajate aktiivsus kasutada teisi toetusvõimalusi põllumajandusliku ettevõtlus arendamiseks on kordi väiksem (11%).

Järgnevalt analüüsis püsihindaja meede 1.4.1 võimaluste kasutamise aktiivsust meede 1.2 toetuse saajatel ettevõtluskogemuse alusel.

Tulemused jagunevad järgmiselt:

- 1) alustajaid 78, mis moodustab alustajate koguarvust (203) 38%;
- 2) tegutsejaid 59, mis moodustab tegutsejate koguarvust (115) 51%;
- 3) ülevõtjaid 130, mis moodustab ülevõtjate koguarvust (202) 64%.

Kõige aktiivsemad meetme 1.4.1 raames taotluste esitajad on eelnevalt grupeeritult meetme 1.2 ülevõtjate grupis. Võrreldes V taotlusvooru rakendusanalüüsiga on osatähtsused paranenud vastavalt 14, 13 ja 18 protsendipunkti.

Meetme 1.4.1 tingimuste määruse muudatused, mis parandasid noorte ettevõtjate taotlemise võimalusi, on positiivselt mõjutanud noorte ettevõtjate meetmest 1.4.1 taotlemise aktiivsust. Kõige aktiivsemad on olnud ülevõtjad.

1.5. Toetuse saajate ja mittesaajate haridus

Põllumajanduslik haridus on nõue, mis tuleb täita toetust saanud ettevõtjatel igal juhul ning selle nõude tähtaegsel täitmisel näeb püsihindaja riski. Mistõttu analüüsis püsihindaja läbi kuue taotlusvooru põllumajandusliku hariduse olemasolu ja osatähtsust heakskiidetud ja heakskiitmata taotluste alusel.

Kõige rohkem on toetuse saajate hulgas põllumajandusliku kõrgharidusega ettevõtjaid (165). Põllumajandusliku hariduse olemasolu toetust saanud ettevõtjatel on olnud kõige suurem I taotlusvoorus (95% toetuse saajate arvust). (Tabel 5)

Tabel 5. Toetuse saajate põllumajanduslik haridus

Voor	Hariduse tase				Põllu- majanduslik haridus olemas	Osatähtsus toetuse saajate arvust, %
	Kõrg	Keskeri- ja kutse	Kutse- kvalifikat- sioon	Puudub		
I taotlusvoor	41	45	4	5	90	95
II taotlusvoor	35	20	4	34	59	63
III taotlusvoor	11	17	8	11	36	77
IV taotlusvoor	27	13	17	10	57	85
V taotlusvoor	29	38	24	25	91	78
VI taotlusvoor	22	10	27	43	59	58
Kokku	165	143	84	128	392	75

Taotlusvoorude lisandumisega on vähenema hakanud toetuse saajate hulgas kõrgharidusega ja suurenema kutsekvalifikatsiooni omandanud ettevõtjate arv. Kõige vähem on toetuse saajate hulgas, osatähtsust silmas pidades, põllumajandusliku haridusega ettevõtjaid VI taotlusvoorus (58%).

Heakskiitmata taotluste lõikes vaadelduna on kõige rohkem neid taotlusi, mille esitajateks on põllumajandusliku haridusega ettevõtjad (389 taotlust). Põllumajandusliku haridusega ettevõtjate hulgas on kõige rohkem keskeriharidusega ettevõtjaid. (Tabel 6)

Tabel 6. Põllumajanduslik haridus heakskiitmata taotluste lõikes

Voor	Hariduse tase				Põllu- majanduslik haridus olemas	Osatähtsus toetuse mittesaanute arvust, %
	Kõrg	Keskeri- ja kutse	Kutse- kvalifikat- sioon	Puudub		
I taotlusvoor	4	32	3	119	39	25
II taotlusvoor	0	0	0	70	0	0
III taotlusvoor	45	49	23	58	117	67
IV taotlusvoor	28	32	14	36	74	67
V taotlusvoor	11	18	8	48	37	44
VI taotlusvoor	21	33	19	58	73	56
Kokku	109	164	67	389	340	47

Alates III taotlusvoorst on oluliselt suurenenud heakskiitmata taotluste hulgas nende taotluste hulk, mille esitanud ettevõtja omab põllumajanduslikku haridust. Põllumajandusliku haridusega ettevõtjate heakskiitmata taotluste osakaal vastava taotlusvooru heakskiitmata taotluste koguarvu on siiski kõigis taotlusvoorudes madalam toetuse saajate samasisulisest näitajast. Samas VI taotlusvoorus on nimetatud näitaja madalam vaid kaks protsendipunkti, mis viitab hariduse kui hindamiskriteeriumi vähenenud mõjususele.

Alates III taotlusvoorst, kui muutus hindamissüsteem paindlikumaks ja hakkas suurenema taotlejate hulgas ülevõtjate arv, on oluliselt kasvanud heakskiitmata taotluste alusel põllumajandusliku haridusega ettevõtjate poolt esitatud taotluste osakaal.

1.6. Maakonnapõhine analüüs

Rakendusanalüüsis uuriti maakonnapõhist taotlemisaktiivsust ning selle seotust toetuse saamisega.

Kõige rohkem on kuue taotlusvooru kestel esitatud taotlusi Tartumaa (196 taotlust), Põlvamaa (144 taotlust) ja Viljandimaa (137 taotlust) ettevõtjatelt. Kõige vähem on esitatud taotlusi Hiiumaa (18 taotlust) ja Ida-Virumaa (20 taotlust) ettevõtjatelt. Erinevus väikseima ja suurima taotluste arvuga maakonna vahel on peaaegu 11 kordne. Samades maakondades on ka erinevaid ettevõtjaid vastavalt kõige rohkem või kõige vähem. Mõningane seos on tuvastatav madalama taotlemisaktiivsusega piirkondade ja toetusõigusliku maa suuruse vahel, sest kõige väiksema taotlemise aktiivsusega maakondades oli seisuga 31.12.2011.a ka kõige vähem toetusõiguslikku maad (vastavalt 15 ja 31 tuhat ha). Kõige kõrgema taotlemisaktiivsusega maakonna toetusõigusliku maa suurus on 82 tuhat ha, mis on 5,5 korda suurem väikseima taotlemisaktiivsusega maakonna toetusõiguslikust maast.

Tabel 7. Taotlemine maakondade ja taotlusvoorude lõikes

Maakond	Taotlusvoor							Erinevaid ettevõtjaid	Toetuse saajaid
	I	II	III	IV	V	VI	Kokku		
Harjumaa	8	4	8	8	11	12	51	42	6
Hiiumaa	7	2	3	2	1	3	18	12	4
Ida-Virumaa	4	0	4	3	6	3	20	18	12
Jõgevamaa	19	17	13	8	12	8	77	60	36
Järvamaa	8	7	6	6	7	16	50	43	21
Läänemaa	8	8	10	6	7	7	46	33	19
Lääne-Virumaa	20	11	12	10	20	22	95	77	46
Põlvamaa	30	15	26	22	20	31	144	109	56
Pärnumaa	16	13	17	11	15	21	93	72	38
Raplamaa	22	16	17	12	12	11	90	67	41
Saaremaa	15	14	11	15	18	21	94	78	46
Tartumaa	29	19	41	37	40	30	196	145	85
Valgamaa	14	7	19	5	8	9	62	50	23
Viljandimaa	27	18	23	26	14	29	137	100	49
Võrumaa	26	12	12	6	10	10	76	64	38

Kõige rohkem on toetuse saajaid Tartumaal (85 ettevõtjat), Põlvamaal (56 ettevõtjat) ja Viljandimaal (49 ettevõtjat). Need on ühtlasi ka kõige suurema taotlemisaktiivsusega piirkondadega.

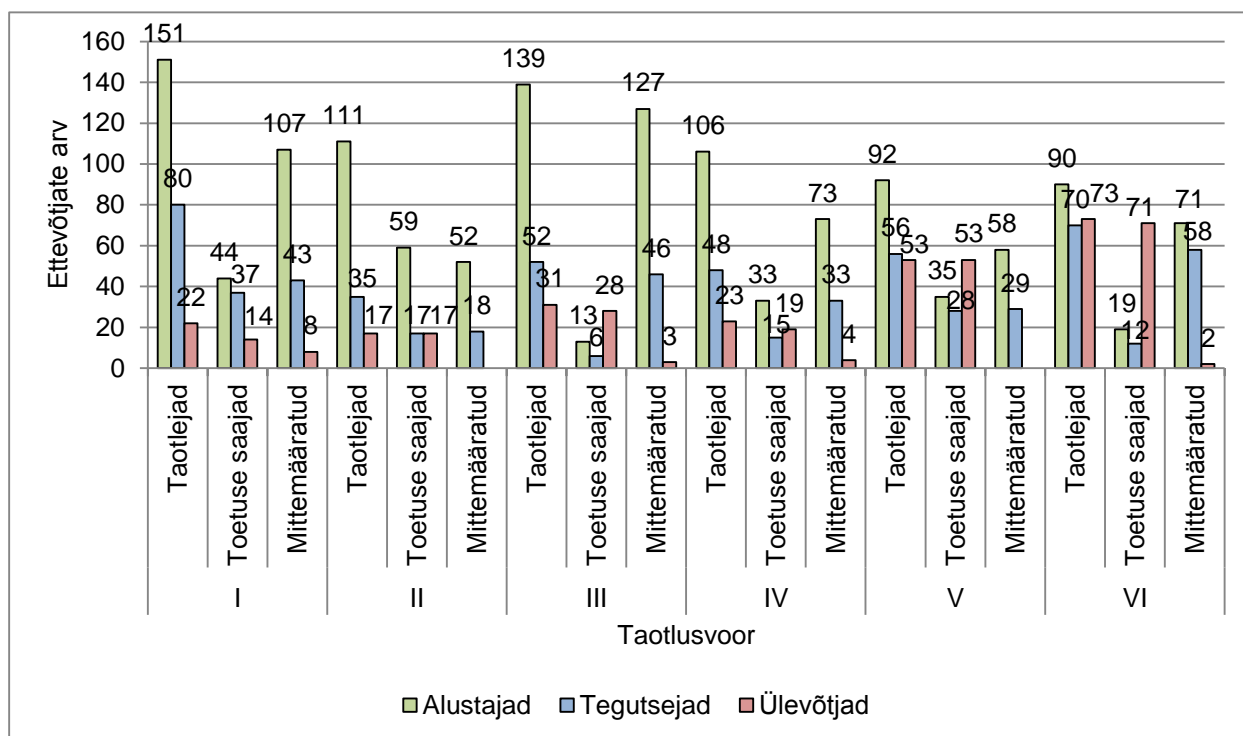
Kõige vähem on toetuse saajaid Hiiumaal (4 ettevõtjat), Harjumaal (6 ettevõtjat), Ida-Virumaal (12 ettevõtjat) ja Läänemaal (19 ettevõtjat). Need on ka kõige madalama taotlemisaktiivsusega piirkonnad.

Taotlemisaktiivsus on seotud mõningal määral olemasoleva toetusõigusliku maa suurusega. Suurem toetuse saajate arv omakorda on seotud taotlemisaktiivsusega vastavas piirkonnas.

2. TAOTLEJATE JA TOETUSE SAAJATE ETTEVÕTLUSKOGEMUS JA HINDAMISKRITEERIUMID

2.1. Analüüs ettevõtluskogemuse alusel

Kuues taotlusvoorus kokku on kõige rohkem taotlejate hulgas alustajaid. Olenevalt taotlusvoorst 92 kuni 151 ettevõtjat. Kõige vähem on taotlejate hulgas ülevõtjaid, olenevalt taotlusvoorst 17 kuni 73 ettevõtjat. Samas ülevõtjate arv taotlejate hulgas on viimases kahes taotlusvoorus oluliselt kasvanud. VI taotlusvoorus ületab ülevõtjate arv tegutsejate arvu (Joonis 2).

Joonis 2. Kuue taotlusvooru ettevõtjate jaotumine ettevõtluskogemuse alusel (seisuga 30.11.2012)

Kahe viimase taotlusvooru (V ja IV) võrdlusel tuvastas püsihindaja alljärgnevat:

- 1) vähenenud on alustajate osakaal taotlejate hulgas (V taotlusvoorus 46%, VI taotlusvoor 39%);
- 2) ülevõtjate osatähtsus taotlejate hulgas suureneb ja seda eelkõige alustajate vähenemise arvelt (V taotlusvoor 26% ja VI taotlusvoor 31%);
- 3) tegutsevate ettevõtjate osakaal taotlejate hulgas on jäänud sarnasele tasemele moodustades 28-30% taotlejate arvust;
- 4) edukaimad toetuse saamisel on ülevõtjad, kelle toetuse saamise osatähtsus on 97-100%;
- 5) toetuse saamisel on kõige vähem edukad olnud viimases taotlusvoorus tegutsejad ja V taotlusvoorus alustajad;
- 6) toetuse mittesaanute hulgas on üle poole alustavate ettevõtjate taotluseid.

Olemasoleva eelarve jäägiga on võimalik rahastada 64 maksimaalse toetuse summaga (40 tuhat eurot) taotlust või 67 keskmise toetuse summaga (38,4 tuhat eurot) taotlust. VI taotlusvooru tulemused, kus ülevõtjaid oli 73, loob eelduse olukorraks, kus VII taotlusvooru toetuse saajad ongi vaid ülevõtjad.

Kõige suurem tõenäosus toetust saada on ettevõtjatel, kes võtavad üle vanemale või vanavanemale kuulunud vähemalt kaks aastat tegutsenud põllumajandusliku ettevõtluse. Eeldusel, et ülevõtjate arvu VII taotlusvoorus kasvab veel umbes 20 ettevõtja võrra (93 ülevõtjani), siis olemasolevast eelarvest saavad toetust vaid ülevõtjad ja isegi kõigile ülevõtjatele ei piisa olemasolevast eelarvest.

Oma olemuselt on ülevõtmise hindamiskriteerium kõige mõjusam, mida toetab ka alapeatükis „analüüs VI taotlusvooru hindamiskriteeriumite alusel“ kirjeldatu. Püsihindaja teostas 2012. aasta lõpus noortalunike organisatsiooni palvel täiendava andmekogumise üleandjate vanuse kohta. Kokku on läbi kuue taotlusvooru esitanud taotlusi 212 ülevõtjat. Püsihindajal õnnestus koguda andmeid 194 ülevõtja kohta. Alljärgnevasse tabelisse 8 on toodud üleandjate vanused lähtuvalt taotluse esitamise aastast.

Tabel 8. Üleandjate vanuseline jaotus

Taotlemise aasta	Vanuseklassid						Kokku
	41-45	46-50	51-55	56-60	61-65	Üle 65	
2008	1	1	3	0	6	9	20
2009	1	6	6	7	3	7	30
2010	1	3	5	4	4	3	20
2011	1	10	10	12	9	11	53
2012	6	17	4	14	13	17	71

Arvuliselt on oluliselt kasvanud viimases kahes voorus üleandjate arv, kelle vanus jääb alla pensioniiga (63 eluaastat).

Püsihindaja soovib kaaluda üleandmise sidumist pensionieaga, kuid ilmselt tuleks arvestada tervisest tulenevate vajadustega (töövõimetuse astmega).

2.2 Analüüs VI taotlusvooru hindamiskriteeriumite alusel

Taotluste hindamisel VI taotlusvoorus oli paremusjärjestuse moodustamiseks kasutusel kuus hindamiskriteeriumit:

- 1) taotleja haridus (edaspidi pädevus);
- 2) taotleja varasem töökogemus (edaspidi töökogemus);
- 3) äriplaani jätkusuutlikkus ja äriidee vastavus meetme eesmärkidele, mis omakorda koosnes viiest alakriteeriumist. Alakriteeriumid keskendusid eraldi äriideele, ressurssidele, finantsvõimekusele, turuosale ja üldisele jätkusuutlikkusele (edaspidi äriplaani realistlikkus);
- 4) tegevuskoht;

- 5) põlvkondade vahetuse soodustamine (edaspidi ülevõtmine);
- 6) piimakarjakasvatuse soodustamine (edaspidi piimakari).

Kõige suurem saadud punktisumma oli 55,87 ja kõige väiksem 7,9. Viimase toetuse saaja punktisumma oli 32,33. Esimene toetuse mittaaja punktisumma oli 32,17. **Toetuse saamine ja mittaamine sõltus 0,16 punktist.**

Tabelis 9 on kajastatud VI taotlusvooru 233 taotlusest 232, sest hindamistulemuste analüüsimisel võetakse aluseks vaid nõuetele vastavaks tunnistatud taotlused. Koondtulemustest selgub, et kõige enam punkte saadakse äriplaani realistlikkuse (taotlejate ja toetuse saajate koondpunktide osatähtsused vastavalt 33% ja 29%) ja tegevuskoha alusel (taotlejate koondpunktide osatähtsus 30%, toetuse saajatel 24%). Nimetatud kriteeriumitele järgnev erialase ettevalmistuse koondpunktide osatähtsus taotlejatel ja toetuse saajatel (vastavalt 14% ja 13%) ning ülevõtmise koondpunktide osatähtsused (vastavalt 14% ja 25%).

Tabel 9. VI taotlusvooru hindamistulemuste koond

	Pädevus	Töö- kogemus	Äriplaani rea- listlikkus	Tegevus - koht	Ülevõt- mine	Piima- kari	Kokku
Taotlejate arv kokku, kes on saanud punkte vastava kriteeriumi eest	211	230	232	228	72	12	232
Taotlejate punktid kokku	1058	648	2460	2240	1049	60	7515
Osatähtsus koondpunktidest, %	14	8	33	30	14	1	100
Keskmiselt ühe taotluse kohta	5	3	11	10	15	5	32
Maksimaalne võimalik punktide arv hindamiskriteeriumi eest	10	5	15	10	15	5	60
Toetuse saajate arv, kes on vastava kriteeriumi osas punkte saanud	91	102	102	102	71	12	102
Toetuse saajate punktid kokku	527	330	1210	1020	1034	60	4181
Osatähtsus toetuse saajate koondpunktidest, %	13	8	29	24	25	1	100
Keskmiselt ühe toetuse saaja kohta	6	3	12	10	15	5	41

Hindamiskriteeriumitest avaldavad suurimat mõju need punktid, mille osatähtsus koondpunktide osas on toetuse saajatel suuremad taotlejate vastavast näitajast. Analüüsist tulenevalt avaldab kõige enam mõju hindamistulemustele ülevõtmise kriteerium. Taotlejatel on nimetatud hindamiskriteeriumi osatähtsus koondpunktide summa osas 14%. Toetuse saajatel on tulemuseks 25%. (Tabel 9)

Mõjusaim hindamiskriteerium toetuse saamisel on ülevõtmine.
--

Kõige vähem mõjutavad toetuse saamist kriteeriumid, mille osatähtsus toetuse saajatel vähenevad. Nendeks olid VI taotlusvoorus tegevuskoht, äriplaani realistlikkus ja pädevus. Võrreldes V taotlusvooriga on pädevus asendanud töökogemuse.

Kõige vähem mõjusam hindamiskriteerium on asukoht.

Pädevus ja töökogemus on meetme määrusest tulenevad kohustused, mille täitmata jätmisel kuulub toetus tagasi nõudmisele. Töökogemuse täitmata jäämise riski loeb püsihindaja minimaalseks, sest töökogemus saavutatakse toetust saanud ettevõtte juhtimisel. Erialase pädevuse ehk põllumajandusliku hariduse puudumine ja selle 36 kuu jooksul mitteomandamine on täiesti reaalne oht.

Võrreldes IV taotlusvooru rakendusanalüüsiga, kus nimetati erialast ettevalmistust ühe vähem mõjusa kriteeriumina, siis V taotlusvooru rakendusanalüüsi tulemused näitasid, et pädevuse kriteeriumi mõjususe paranes mõningal määral (taotlusvooru siseselt 0,2 protsendipunkti). VI taotlusvooru tulemused viitavad, et erialane pädevus on jällegi oma mõjusust kaotanud, taotlusvooru siseselt vaadelduna 1,48 protsendipunkti.

Püsihindaja on seisukohal, et erialase ettevalmistuse mõjusust peab suurendama, et see avaldaks sarnast mõju kui tegevuse ülevõtmine vanemalt.

2.2.1 Erialane ettevalmistus

Erialase ettevalmistuse hindamiskriteerium koosneb kahest alakriteeriumist, millest olulisema punktisumma annab põllumajanduslik haridus (7 punkti) ja väiksema osa majanduslik või juhtimisalane haridus (3 punkti). Selleks, et saada paremat ülevaadet põllumajandusliku pädevuse kriteeriumi mõjususest, on koostatud tabel 10.

Tabel 10. VI taotlusvooru pädevuse hindamistulemuste detailsem ülevaade

	Põllumajanduslik haridus	Majanduslik- või juhtimisalane haridus	Kokku
Taotlejate arv kokku, kes on saanud punkte vastava kriteeriumi eest	170	176	176
Taotlejate punktid kokku	824	235	1059
Osatähtsus koondpunktidest, %	78	22	100,0
Keskmiselt ühe taotluse kohta	4,8	1,3	6,0
Maksimaalne võimalik punktide arv hindamiskriteeriumi eest	7	3	10
Toetuse saajate arv, kes on vastava kriteeriumi osas punkte saanud	79	79	79
Toetuse saajate punktid kokku	406	121	527
Osatähtsus toetuse saajate koondpunktidest, %	77	23	100,0
Keskmiselt ühe toetuse saaja kohta	5,1	1,5	6,7

Põllumajandusliku hariduse hindamiskriteeriumi mõjus on VI taotlusvooru siseselt vähenenud toetuse saajatel veidi alla ühe protsendipunkti ning muu majanduslik- või juhtimisalane hariduse hindamiskriteeriumi mõjus on suurenenud veidi alla ühe protsendipunkti. Viimane näitab, et hindamiskriteeriumi siseselt on VI taotlusvoorus mõjusam olnud mittepõllumajandusliku hariduse alakriteerium. Samas moodustab kogu hindamistulemusest enamuse, üle 77% siiski põllumajandusliku hariduse hindamiskriteerium.

Lisaks analüüsiti põllumajandusliku hariduse eest saadud tulemusi järgmistes gruppides:

- 1) põllumajanduslik kõrg-, keskeri- ja kutseharidus;
- 2) põllumajanduslik kutsekvalifikatsioon;
- 3) põllumajandusliku hariduseta ettevõtjad.

Tabel 11. Põllumajandusliku hariduse jaotumine erialase ettevalmistuse lõikes

	Põllumajanduslik kõrg-, keskeri- ja kutseharidus	Põllumajanduslik kutsekvalifikatsioon	Põllumajandusliku hariduseta
Ettevõtjate arv	86	46	101
Toetuse saajate arv	32	27	43
Sh ülevõtjaid	15	15	41
Toetuse saajate osatähtsus taotlejate arvust, %	37	59	43
Ülevõtjate osatähtsus toetuse saajate arvust, %	47	56	95

Olemasolevatele andmetele tuginedes ei ole põllumajanduslikku haridust 101 ettevõtjal (Tabel 11), samas 43 neist on määratud toetus. **Kõige vähem panustavad erialasele ettevalmistusele ülevõtjad, kellest üle poole ei oma põllumajanduslikku haridust.**

Tabeli 11 aluseks on taotlejate poolt äriplaani kirjeldustes toodud põllumajandusliku hariduse selgitused. Taotluste hindajad saavad hinnata igat haridusega seotud alakriteeriumit kuni viie punktiga. Seega hindajad saavad anda hindepunkte ka olukorras kui haridus on alles omandamisel, kuid läbitud on mingi osa kogumahust. Mistõttu erineb alljärgneva tabel 12 põllumajandusliku haridusega ettevõtjate arv tabelis 11 toodust.

Hindamisel hariduse koondtulemuse saamiseks korrutatakse iga haridusega seotud alakriteeriumi tulemused läbi koefitsendiga. Põllumajanduslikul kõrg-, keskeri- ja kutseharidusel on koefitsendiks 1,4, põllumajanduslikul kutsekvalifikatsioonil 1,2 ja majanduse- ning juhtimisalasel haridusel 0,6. Kusjuures põllumajandusliku hariduse puhul võetakse koondtulemuse arvutamisel aluseks vaid suurem hindamistulemus. Põllumajandusliku ja majandus- ning juhtimisalase hariduse omavaheliste seoste analüüsil võeti aluseks hindajate poolt esialgu antud hindamistulemusi, mille puhul ei ole veel teostatud koefitsendiga korrigeerimist.

Tabel 12. Taotlejate jaotus vastavalt hariduse olemusele

Hariduse eest antud hindepunktid	Põllumajanduslik kõrg-, keskeri- või kutseharidus	Põllumajanduslik kutsequalifikatsioon	Põllumajanduslik haridus kokku	Majandus- ja juhtimiselane haridus
0	64	188	62	56
0,33 kuni 1,0	16	0	16	57
1,01 kuni 2,0	33	5	16	41
2,01 kuni 3,0	32	0	26	30
3,01 kuni 4,0	42	4	35	23
4,01 kuni 5	45	35	77	25

Hindamistulemustele tuginedes on taotlejate hulgas kõige rohkem neid ettevõtjaid, kellel on olemas hea või väga hea põllumajanduslik haridus (112 ettevõtjat). Heaks või väga heaks hindab põllumajandusliku hariduse püsihindaja olukorras, kus selle eest on antud vähemalt 60% maksimumpunktidest ehk 3 punkti. Samas on ka suur hulk taotlejaid, kellel puudub hindajate nägemusel igasugune põllumajanduslik haridus (62 ettevõtjat).

Majandus- ja juhtimiselane haridus on hinnatud heaks või väga heaks 48 ettevõtjal, mis on 2,3 korda vähem põllumajandusliku haridusega taotlejate arvust. Samas on ka suur arv ettevõtjaid (113), kellel puudub või on väga vähene (kuni 1 punkti) majandus- ja juhtimiselane haridus

Taotlejate haridust silmas pidades ja hindajate antud hindepunktidele tuginedes on taotlejad põllumajanduslikult paremini ettevalmistatud kui majandus- ja juhtimiselaselt.

Tabelist 11 nähtub, et 101 ettevõtjal puudub põllumajanduslik haridus, samas on hindamistulemusi (tabel 12) aluseks võttes hinnatud neist 39 ettevõtjat siiski põllumajandusliku haridusega ettevõtjaks. Olukorras, kus põllumajandusliku ettevalmistuse eest on võimalik saada punkte ettevõtjatel, kellel puudub põllumajanduslik haridus, on vaja hilisemate probleemide ära hoidmiseks saata koos toetuse määramise otsusega ettevõtjale teavitus hariduse omandamise vajadusest.

Püsihindaja on endiselt veendunud, et erialase pädevuse kriteeriumi mõjusust tuleb tõsta. Samuti hilisemate segaduste ärahoidmiseks teavitada igat toetuse saajat, kellel puudub rakendusasutuse hinnangul põllumajanduslik haridus, toetuse määramise hetkel kohustusest 36 kuu jooksul põllumajanduslik haridus omandada.

Püsihindaja analüüsis seost põllumajandusliku hariduse ja majandus- ning juhtimiselase hariduse vahel.

Tabel 13. Põllumajandusliku ja majandus-ning juhtimiselase haridusega taotlejate arv

Põllumajandusliku hariduse eest antud hindepunktid	Majandus- ja juhtimiselase hariduse eest antud hindepunktid					
	0	0,33 kuni 1,0	1,01 kuni 2,0	2,01 kuni 3,0	3,01 kuni 4,0	4,01 kuni 5,0
0	21	11	7	8	4	11
0,33 kuni 1,0	2	3	2	3	3	3
1,01 kuni 2,0	6	4	4	1	1	0
2,01 kuni 3,0	9	7	3	2	4	1
3,01 kuni 4,0	7	16	5	3	3	1
4,01 kuni 5	11	16	20	13	8	9

Kokku puudub 21 ettevõtjal nii põllumajanduslik kui ka majanduse- ja juhtimiselane haridus. Seega omab hindamistulemustele tuginedes suur osa ettevõtjaid (211) kas põllumajanduslikku või majandus- ja juhtimiselast haridust. (Tabel 13)

Vähene seos on tuvastatav põllumajandusliku ja majandus- ning juhtimiselase hariduse vahel. Seos avaldub ettevõtjatel, kellel on hea või väga hea põllumajanduslik haridus. Nende ettevõtjate hulgas on rohkem ettevõtjaid, kellel puudub või on vähene majanduse- ja juhtimiselane haridus (punktisumma vahemik 0 kuni 2).

Taotlejatest suur osa (91%) omab kas põllumajanduse- või majanduse- ja juhtimiselast haridust. Ettevõtjad, kes on hea või väga hea põllumajandusliku haridusega, on üldjuhul halvemini ettevalmistatud majanduse- ja juhtimiselase haridusega.

2.2.2 Äriplaani realistlikkus

Äriplaani realistlikkuse hindamine oli jagatud VI taotlusvoorus viieks alakriteeriumiks. Kokku oli võimalik saada 15 punkti. Eraldi hinnati äriideed, toodangu ja ressursside kavandamist, finantsvõimekust, turuosa olemasolu ja üldist jätkusuutlikkust. Hindamiskomisjoni igal liikmel oli võimalik anda iga alakriteeriumi eest viis punkti. Samas saadud viis punkti ei olnud iga alakriteeriumi osas samaväärne. Näiteks äriidee eest antud viis punkti vastasid hindamise koondtulemuses 4,5³ punktile ehk 15 maksimaalsest punktist moodustas äriidee 30%.

Toodangu ja ressursside kavandamise ning üldise jätkusuutlikkuse viis punkti avaldas tegelikkuses mõju 1,5 punkti väärtuses ehk 10% maksimaalsest ühest punktist. Turuosa eest antud maksimaalpunktid (5) mõjutavad hindepunkti kolme punkti vääriliselt ehk 20% maksimaalsest punktisummast.

Suurem saadud punktisumma äriplaani realistlikkuse eest oli taotlejatel 14,6 ja väikseim 1,5 punkti. Toetuse saajatel oli väikseim punktisumma äriplaani realistlikkuse eest 7. Järgnevalt on analüüsitud toetuse saajate ja mittesaajate äriplaani realistlikkuse hindamistulemuse seotust

³ Alakriteerium 1 (äriidee) = komisjoni keskmine hindepunkt *30% 15-st (30% maksimaalsetest hindepunktidest) ja jagatud 5-ga (vastava alakriteeriumi maksimaalsed punktid)

ettevõtluskogemusega. Analüüsi osaks on vaid nõuetele vastavaks tunnistatud taotlused (232). (Tabel 14)

Tabel 14. Äriplaani realistlikkus toetuse saajate ja mittesaajate ettevõtluskogemuse alusel

		Taotluste arv	Punktisumma kokku	Keskmine punktisumma
Toetuse saajad	Alustajad	19	235	12,39
	Tegutsejad	12	149	12,40
	Ülevõtjad	71	826	11,63
Toetuse mitte-saajad	Alustajad	71	676	9,51
	Tegutsejad	58	573	9,88

Toetuse saajatest eelnevalt tegutsevate või vanemalt tegevuse üle võtnud ettevõtjate keskmine punkt tulemus äriplaani realistlikkuse eest on suurem kui alustajatel. Mittesaajatel on keskmine punkt tulemus äriplaani realistlikkuse eest sarnane, erinevus 0,1 punkti.

Kui III taotlusvooru rakendusanalüüsi tulemustena ilmnas, et ülevõtjate ja tegutsejate äriplaanid hinnati keskmiselt kõrgemalt ja IV taotlusvooru tulemused viitasid olukorrale, et ülevõtjate ülevõetavad põllumajandusettevõtted ei ole hindamiskomisjoni seisukohalt olnud piisavalt jätkusuutlikud ning V taotlusvoorus on seis olnud sarnane III taotlusvooriga, siis VI taotlusvooru äriplaani realistlikkust on hinnatud kõrgemalt alustajatel ja tegutsejatel.

Võrreldes V taotlusvooriga on toetust saanud ülevõtjate äriplaani kvaliteet mõningal määral halvenenud võrreldes alustajate ja tegutsejate äriplaanidega. Viimane on tingitud ülevõtjate eelisseisust hindamisel.

2.2.3 Töökogemus

Töökogemuse hindamiskriteerium koosneb kahest alakriteeriumist, millest olulisema punktisumma annab põllumajanduslik töökogemus (3,5 punkti) ja väiksema osa juhtimisalane (edaspidi muu valdkonna) töökogemus (1,5 punkti).

Tabelist 9 nähtub, et töökogemuse hindamiskriteeriumi puhul ei ole tegemist mõjusa kriteeriumiga (võrreldes teiste hindamiskriteeriumitega), sest taotlejate punktide osakaal töökogemuse eest väheneb toetuse saajatel (vastavalt 8,6%-lt 7,9%-le). Samas hindamiskriteeriumi siseselt alakriteeriumite lõikes vaadelduna on põllumajanduslikul töökogemusel olemas mõningane mõju, sest toetuse saajate antud alakriteeriumi osatähtsus toetuse saajate punktisummast on 2,4 protsendipunkti suurem (Tabel 15).

Tabel 15. VI taotlusvoorü töökogemuse hindamistulemuste detailsem ülevaade

	Põllumajanduslik töökogemus	Muu valdkonna töökogemus	Kokku
Taotlejate arv kokku, kes on saanud punkte vastava kriteeriumi eest	220	187	230
Taotlejate punktid kokku	511	137	648
Osatähtsus koondpunktidest, %	79	21	
Keskmiselt ühe taotluse kohta	2,3	0,7	2,8
Maksimaalne võimalik punktide arv hindamiskriteeriumi eest	3,5	1,5	5
Toetuse saajate arv, kes on vastava kriteeriumi osas punkte saanud	102	84	102
Toetuse saajate punktid kokku	268	62	330
Osatähtsus toetuse saajate koondpunktidest, %	81	19	100
Keskmiselt ühe toetuse saaja kohta	2,6	0,7	3,2

Võttes eraldi põllumajandusliku töökogemuse eest saadud hindamistulemuse suhet koontpunktidesse selgus, et eraldi võetuna ei ole tegemist siiski mõjusa kriteeriumiga.

Võrreldes teiste hindamiskriteeriumitega ei ole töökogemus mõjus kriteerium. Kriteeriumi siseselt omab suuremat mõjusust põllumajandusliku töökogemuse alakriteerium.

Põllumajandusliku ja muu valdkonna töökogemuse eest anti hindajate poolt punkte vahemikus 0,33 kuni 5. Koondtulemuse saamiseks korrutati läbi koefitsientidega, mida tabelite 16-17 toodud hindamistulemuste analüüsis arvesse ei võeta.

Järgnevalt analüüsime põllumajandusliku töökogemuse ja muu valdkonna töökogemuse võimalikku omavahelist seost. Tabelitest 16-17 on välistatud üks mittevastavaks tunnistatud taotlus.

Tabel 16. Taotlejate jaotus vastavalt töökogemuse olemusele

Töökogemuse eest antud hindepunktid	Põllumajanduslik töökogemus	Osatähtsus taotlejate arvust, %	Muu valdkonna töökogemus	Osatähtsus taotlejate arvust, %
0	12	5	45	19
0,33 kuni 1,0	19	8	41	18
1,01 kuni 2,0	21	9	41	18
2,01 kuni 3,0	44	19	45	19
3,01 kuni 4,0	76	33	34	15
4,01 kuni 5	60	26	26	11
Kokku	232	100	232	100

Kõige rohkem on taotlejate hulgas hea või väga hea eelneva põllumajandusliku töökogemusega ettevõtjaid (136 taotlejat). Heaks või väga heaks saab püsijahindaja lugeda töökogemust, kui maksimaalsest hindamistulemusest on antud vähemalt 60% ehk 3 punkti. Seevastu muu valdkonna töökogemus on hea või väga hea vaid 60 taotlejal, mis on 2,3 korda väiksem sarnase hindamistulemuse saanud põllumajandusliku töökogemusega ettevõtjate arvust. Taotlejate hulgas on vaid 12 ettevõtjat, kellel puudub hindajate poolt antud hindepunktidele tuginedes põllumajanduslik töökogemus ja 45 ettevõtjat, kellel puudub töökogemus muus valdkonnas.

Taotlejate varasemale töökogemusele tuginedes on ettevõtjad põllumajanduslikult paremini ettevalmistunud kui majandus- ja juhtimisasaselt.

Püsihindaja analüüsis seost väiksemal põllumajanduslikul töökogemusel ja suuremal muu valdkonna töökogemusel.

Tabel 17. Põllumajandusliku ja muu valdkonna töökogemusega taotlejate arv

Põllumajandusliku töökogemuse eest antud hindepunktid	Muu valdkonna töökogemuse eest antud hindepunktid					
	0	0,33 kuni 1,0	1,01 kuni 2,0	2,01 kuni 3,0	3,01 kuni 4,0	4,01 kuni 5,0
0	2	1	2	2	5	0
0,33 kuni 1,0	1	0	3	4	1	10
1,01 kuni 2,0	3	1	3	4	4	6
2,01 kuni 3,0	7	13	6	7	9	2
3,01 kuni 4,0	19	11	14	13	13	6
4,01 kuni 5	13	15	13	15	2	2

Põllumajandusliku töökogemusega ettevõtjatest vaid kahel puudub töökogemus ka muus valdkonnas. Mida rohkem on taotlejaid, kellel on hea või väga hea põllumajanduslik töökogemus, seda rohkem on nende hulgas ettevõtjaid, kellel muu valdkonna töökogemus puudub või on vähene (punktisumma vahemik 0 kuni 2).

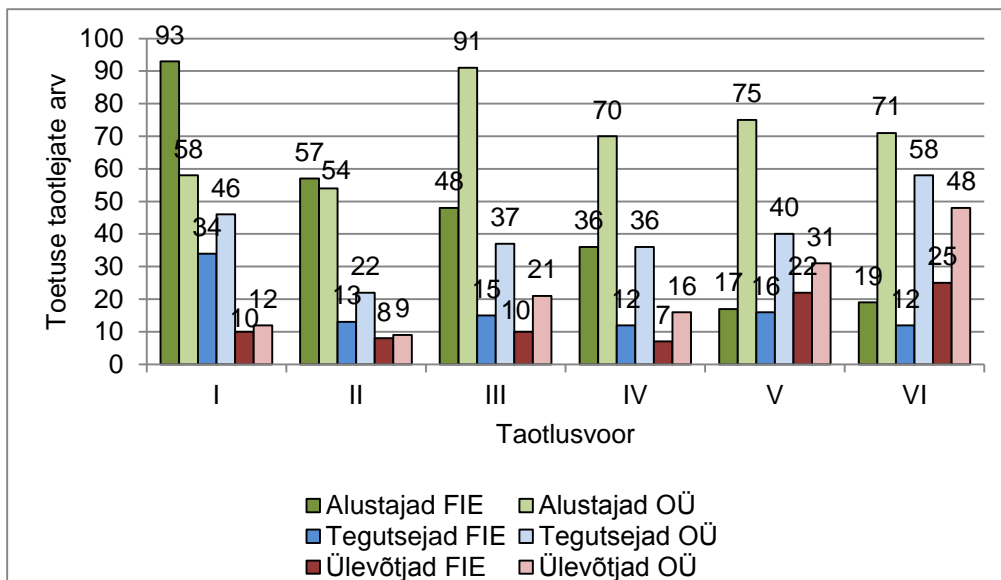
Taotlejatest enamus (99%) omab töökogemust kas põllumajanduse- või muus valdkonnas. Põllumajandusliku töökogemusega või vähese kogemusega ettevõtjad omavad rohkem töökogemust majandus- ja juhtimisasas või tõendavad viimaseid töökogemusi paremini.

2.3. Ettevõtjate juriidilise vormi ja ettevõtluskogemuse seoste analüüs

Joonisel 3, 4 ja 5 on esitatud ülevaade ettevõtjate jaotusest viie taotlusvooru taotluste ja toetuse saajate osas ettevõtluskogemuse ja juriidilise ettevõtlusvormi lõikes.

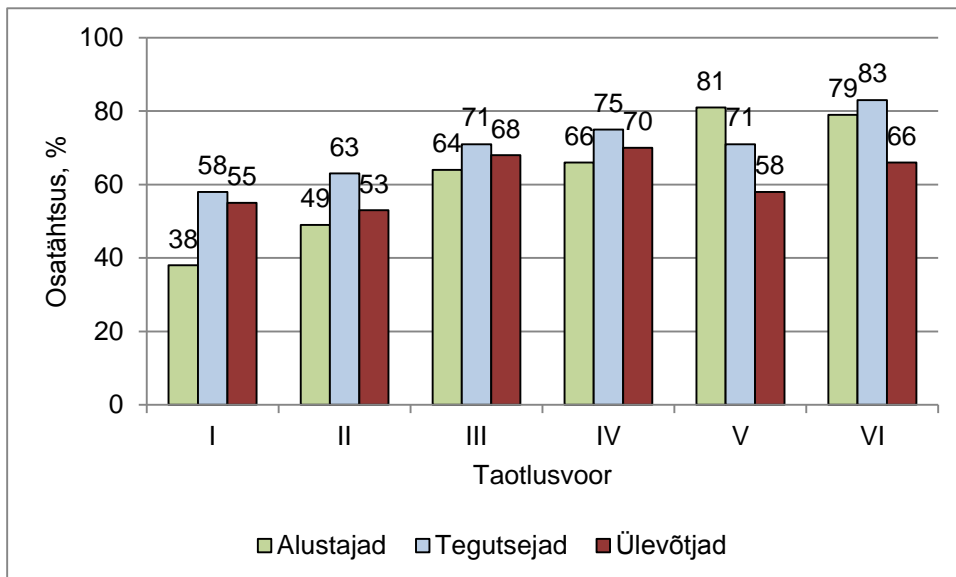
Alates II taotlusvoorst on hakanud vähenema taotlejate hulgas füüsilisest isikust ettevõtjate arv, seda nii alustajate, tegutsejate kui ka ülevõtjate hulgas.

Joonis 3. Kuue taotlusvooruga toetuse taotlejad ettevõtluskogemuse ja juriidilise vormi lõikes

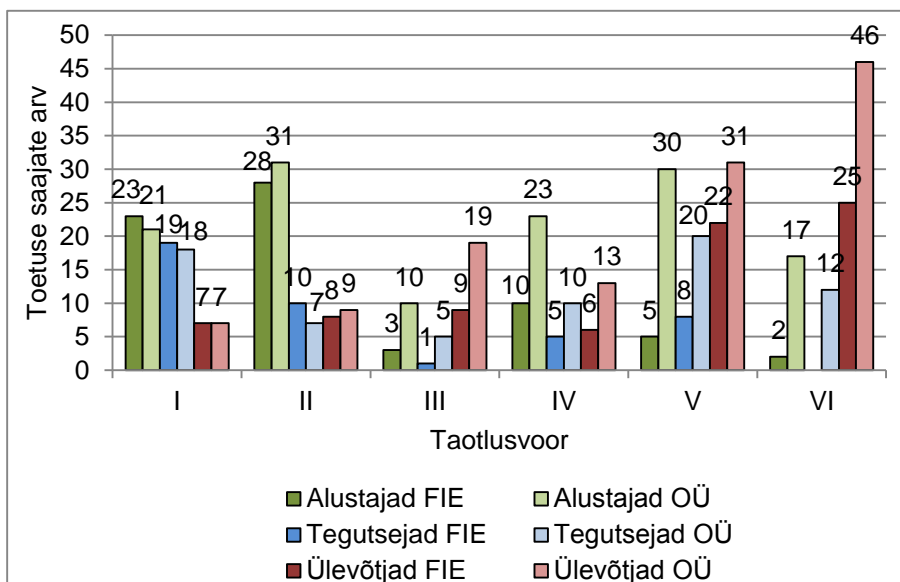
Tegutsevate ja ülevõtivate ettevõtjate hulgas on kõikide taotlusvoorude puhul osaühingute arv suurem füüsilisest isikust ettevõtjate arvust. Alates III taotlusvoorust on hakanud suurenema nii ülevõtjate kui ka alustajate hulgas silmnähtavalt osaühingute arv ja osakaal. (Joonis 4)

Joonis 4. Kuue taotlusvooruga osaühingute osatähtsus ettevõtluskogemuse alusel, %

Kõige rohkem on võrreldes V taotlusvooruga osaühingute osakaal suurenenud VI taotlusvoorus tegutsevate ettevõtjate hulgas (12 protsendipunkti). Võrreldes I taotlusvooriga on kõige rohkem suurenenud alustavate ettevõtjate hulgas osaühingute osakaal (38%-lt olenevalt taotlusvoorst kuni 81%-ni).

Noored ettevõtjad on eelistanud viimases neljas taotlusvoorus tegutsemise juriidiliseks vormiks osaühingut.

Joonis 5. Kuue taotlusvooruse toetuse saajate jaotus ettevõtluskogemuse ja juriidilise vormi lõikes, %

Kõige rohkem on toetuse saajate hulgas ettevõtluskogemust ja juriidilist vormi aluseks võttes:

- 1) I taotlusvoorus alustavaid FIE-sid;
- 2) II taotlusvoorus alustavaid osaühinguid;
- 3) III taotlusvoorus ülevõtavaid osaühinguid;
- 4) IV taotlusvoorus alustavaid osaühinguid;
- 5) V taotlusvoorus ülevõtavaid osaühinguid;
- 6) VI taotlusvoorus ülevõtavaid osaühinguid.

Taotlejate hulgas oli enim I ja II taotlusvoorus alustavaid FIE-sid ning alates III taotlusvoorst alustavaid OÜ-sid (Tabel 18). Arvuliselt vaadelduna on toetuse saamine osaliselt seotud suurema taotlejate arvuga vastavas juriidilises ja ettevõtluskogemusega gruppis, kuid oluliselt mõjutab ka ülevõtmise.

Tabel 18. Toetuse saamise osatähtsus juriidiliste vormide ja taotlusvoorude lõikes

	Taotlejate arv		Toetuse saajate arv		Toetuse saamise osatähtsus, %	
	FIE	OÜ	FIE	OÜ	FIE	OÜ
I taotlusvoor	137	116	49	46	35,8	39,7
II taotlusvoor	78	85	46	47	59,0	55,3
III taotlusvoor	73	149	13	34	17,8	22,8
IV taotlusvoor	55	122	21	46	38,2	37,7
V taotlusvoor	55	146	35	81	63,6	55,5
VI taotlusvoor	56	177	27	75	48,2	42,3

Enamus taotlusvoorudes on toetuse saajate osatähtsused juriidiliste vormide lõikes olnud tasakaalus, varieeruvus olenevalt taotlusvoorst on jäänud kuni 5 protsendipunkti piiridesse. Vaid V taotlusvoorus on FIE-de osakaal toetuse saamisel kaheksa protsendipunkti suurem, mis on ca

kaks korda suurem kui eelmistes voorudes. Viimane ei tulene FIE-de eelistamisest vaid ettevõtluskogemusest tuleneva eelistusega, sest 35 toetust saanud füüsilisest isikust ettevõtjast olid 22 ülevõtjat (osatähtsus 63%) ja 81 osaühingust olid 31 ülevõtjat (osatähtsus 38%). Sama kehtib ka VI taotlusvoorus, kus FIE-de hulgas on enamus ülevõtjad ja osaühingute hulgas on ülevõtjaid 61% ulatuses ehk 31 protsendipunkti vähem.

Juriidilise vormi valikust ei sõltu toetuse saamine või mittesaamine, suurem mõjus on eelkõige vanemalt ettevõtluse ülevõtmises.
---

3. VI TAOTLUSVOORU TEGEVUSALADE PÕHINE ANALÜÜS

Selleks, et analüüsida millistesse tegevusaladesse planeeritakse investeerida ja milline on tegevusalade viisi planeeritav maaressurss ja töötajate arv koostati alljärgnevad tabelid 19 kuni 23. Tabelites toodud tegevusalade jaotus on järgmine:

- 1) aiandus, sh lillede, dekoratiivtaimede, puu- ja köögiviljade ning marjade kasvatamine;
- 2) linnukasvatus;
- 3) loomakasvatus (veised ja muu loomakasvatus, v.a piim);
- 4) piimakarjakasvatus;
- 5) põllukultuurid, sh teravilja, õli-, tehniliste kultuuride, kartuli ja muu taimekasvatussaaduste tootmine;
- 6) püsilikultuurid ehk heintaimede kasvatamine;
- 7) seakasvatus;
- 8) mesindus;
- 9) lamba- ja kitsekasvatus;
- 10) segatootmine, kes planeerivad investeerida mitmesse tegevusalasse.

Kõige enam taotlusi oli VI taotlusvoorus põllukultuuride kasvatajalt (80), millele järgnes aiandus (44), segatootmine (34) ja loomakasvatus (32). Toetuse saamisel on samadel tegevusaladel kõige rohkem heakskiidetud taotlusi, vastavalt 38, 32, 19 ja 22. (Tabel 19)

Tabel 19. Taotlejate, toetuse saajate ja mitte heakskiidetud taotluste jaotus tegevusala alusel

Tegevusala	Taotluste arv	Toetuse saajate arv	Mitte heakskiidetud taotluste arv	Toetuse saajate osatähtsus taotluste arvust, %	Tegevusala osatähtsus toetuse saajatel, %
Aiandus	44	12	32	27	12
Linnukasvatus	2	1	1	50	1
Loomakasvatus	32	10	22	31	10
Piimakarjakasvatus	15	11	4	73	11
Põllukultuurid	80	42	38	53	41
Püsilikultuurid	4	3	1	75	3
Mesindus	10	6	4	60	6
Lamba- ja kitsekasvatus	11	2	9	18	2
Seakasvatus	1	0	1	0	0
Segatootmine	34	15	19	44	15
Kokku	233	102	131	44	100

VI taotlusvoorus on taotlejate hulgas kõige rohkem ettevõtjaid, kes planeerivad arendada põllukultuuride kasvatust. Kahes eelnevas taotlusvoorus domineerisid segatootjad.

Suurem taotluste arv tagab suurema heakskiidetud taotluste arvu tegevusalal, kuid ei näita toetuse saamise tõenäosust. Selleks analüüsitakse tegevusalade lõikes toetuse saamise osatähtsusi. Keskmise toetuse saamise osatähtsus oli VI taotlusvoorus 44%. Tegevusalade jaotusena ületasid keskmist püsiluultuuride (75%), piimakarja (73%), mesinduse (60%), põllukultuuride (53) ja linnukasvatuse (50%) tegevusala ettevõtjad. Kõige väiksem osatähtsus oli seakavatajatel (0%) ja lamba- ning kitsekasvatajatel (18%).

Kahe kõige edukama tegevusala ettevõtjate hulgas on ka kõige rohkem ülevõtjaid. Püsiluultuuride kasvatajate hulgas on 100% ülevõtjaid ja piimakarjakasvatajate hulgas on 81% ülevõtjaid. Teistel tegevusaladel jääb ülevõtjate osakaal alla 80%. Näiteks kõrge toetuse määramise osatähtsusega mesindusel on ülevõtjate osakaal 33%.

Püsihindaja leiab, et tegevusaladest toimub mõningane mesinduse eelistamine või on mesindusega seotud äriplaanid hindajate hinnangul realistlikumad. Samas kuulub mesindus tegevusalade hulka, kus viienda tegevusaasta müügitulu nõude täitmine on keerulisem kui näiteks teraviljakasvatuses.

Maakasutuse osas oli toetuse saajatel nii taotluse esitamise kui ka kolmandal planeeritaval aastal suurem osa maast rendil. Kokku oli taotluse esitamise aastal toetuse saajatel kasutusel 11 627 ha, sellest 862 ha kuulus omandisse. Kolmandal aastal planeeritakse kasutada maad 15 046 ha, sellest omandis 1 772 ha. Omandi osatähtsus on taotlemise aastal 7% ja planeeritaval kolmandal aastal 11%. Võrreldes V taotlusvooriga on taotlemise aasta maaomandi osatähtsus vähenenud IV taotlusvooru tasemele kuid kolmandal planeeritaval aastal suurenenud 2 protsendipunkti. (Tabel 20)

Tabel 20. Toetuse saajate maaressurss, loomade arv ja töötajate arv kokku tegevusalade lõikes taotluse esitamise aastal (2012) ja kolmandal planeeritaval aastal (2014)

Tegevusala	Taotluse esitamise aasta (2012)				Planeeritav kolmas aasta (2014)			
	Loomade arv kokku	Maa omandis kokku, ha	Maa rendil kokku, ha	Töötajad kokku	Loomade arv kokku	Maa omandis kokku, ha	Maa rendil kokku, ha	Töötajad kokku
Aiandus	39	0,5	87,03	1	44	2,5	108,23	6
Linnukasvatus	10	0	1	1	4510	0	1	2
Looma- kasvatus	643	56,5	799,52	0	849	199,5	1001,73	1
Piimakarjakasvatus	1128	102,6	1425,18	22	1273	282,6	2174,44	20,5
Põllukultuurid	225	552,94	6648,7	21,4	207	960,41	7701,65	32,9
Püsiluultuurid	212	24,8	599,8	7	247	24,8	813,4	5
Mesindus	101	31,5	63,68	3	200	35,3	104,18	8
Lamba- ja kitsekasvatus	110	0	96,5	0	180	30	96,5	0
Segatootmine	464	93,4	1043,31	11,5	921	237	1273,12	19
Kokku	2932	862,24	10764,72	66,9	8431	1772,11	13274,25	94,4

Maaressursi suurenemine on planeeritud toetuse saajatel nii omandi kui ka rendipinna osas. Maaressurssi planeeritakse suurendada kahe aastaga keskmiselt 29%. Suurenemise osatähtsusi arvestades on maaomandit plaanis suurendada üle 2 korra ja rendimaad 23%.

Kõige suurem maakasutus on toetust saanud põllukultuuride kasvatajate grupis, mis tuleneb eelkõige toetuse saajate suurest arvust vastavas tegevusala grupis.

Toetuse saajate 2012. aasta ja 2014. aasta töökohtade arvu võrdluses saab välja tuua aastaks 2014 planeeritud uute töökohtade arvu (Tabel 20). Kokku luuakse juurde 27,5 uut töökohta planeeritavaks kolmandaks tegevusaastaks. Uute töökohtade loomist iseloomustab järgnev jaotus:

- 1) põllukultuuride kasvatajad 11,5 töökohta;
- 2) segatootjad 7,5 töökohta;
- 3) aiandusega tegelevad ettevõtjad 5 töökohta;
- 4) mesindusega tegelejad 5 töökohta.

Loomad on olemas nii taotlemise aastal kui ka kolmandal planeeritaval tegevusaastal kõigil tegevusaladel tegutsevatel ettevõtjatel. Kõige rohkem loomi on mõlemal analüüsitava aastal piimakarjakasvatajatel. Planeeritaval kolmandal aastal on kõige rohkem arvuliselt loomi linnukasvatajatel. Jättes linnukasvatuse analüüsist välja, on noortel toetust saanud ettevõtjatel taotluse esitamise aastal 2 922 looma ja planeeritaval kolmandal aastal 3 921 looma. Loomade arvu suurenemist on planeeritud keskmiselt 1,3 korda. Kõige rohkem on planeerinud loomade arvu suurendamist lisaks linnukasvatajatele segatootjad. Viimased 1,98 korda, mis on tunduvalt vähem kui V taotlusvooru segatootjad planeerisid.

Tabel 21. Toetuse mittedaajate maaressurss, töötajate arv ja loomade arv tegevusala lõikes taotluse esitamise aastal (2012) ja planeeritaval kolmandal aastal (2014)

Tegevusala	Taotluse esitamise aasta (2012)				Planeeritav kolmas aasta (2014)			
	Loomade arv kokku	Maa omandis kokku, ha	Maa rendil kokku, ha	Tööjõud kokku	Loomade arv kokku	Maa omandis kokku, ha	Maa rendil kokku, ha	Tööjõud kokku
Aiandus	126	19,8	9951,92	3	277	51,1	39048,9	5
Linnukasvatus	200	0	14	0	890	0	20	0
Loomakasvatus	841	55,6	838,46	2	3821	168,6	1488,73	5
Piimakarja-kasvatus	482		293,08	0	513	0	91,7	4
Põllukultuurid	476	342,63	2687,76	15	383	683,33	4557,2	20
Püsilikultuurid	0	2,2	13,5	0	5	10	90	0
Mesindus	7	0	8,8	2	127	1	14,4	3,25
Lamba- ja kitsekasvatus	227	22,7	109,08	2	767	84,4	289	1
Seakasvatus	60	0	0	1	600	0	0	3
Segatootmine	250	10,58	212,15	0	1421	44,53	609,04	8
Kokku	2669	453,51	14128,75	25	8804	1042,96	46208,97	49,25

Loomade arvu suurendamine on planeeritud toetuse mittedaajatel keskmiselt 3,3 kordne. Kõige suurem loomade arvu kasv on planeeritud mesinduses (18,1 kordne), seakasvatuse (10 kordne) segatootmises (5,7 kordne) ja loomakasvatuse tegevusalal (4,5 kordne). Võrreldes V taotlusvooru analüüsiga on toetuse mittedaajate planeeringud oluliselt väiksemaks muutunud. Kuid enamustel tegevusaladel on planeeringud keskmiselt suuremad kui toetuse saajatel. **Toetuse mittedaajad hindavad loomade arvu kasvu optimistlikumalt kui toetuse saajad.**

Toetuse mittesaajate hulgas on üks ettevõtja, kelle taotlemise aasta planeeritav maarent on 9 662 ha ja planeeritava kolmanda aasta maarent 38 650 ha. Tegemist tõenäoliselt eksitusega, mistõttu antud ettevõtjaga seotud maaressurss välistatakse analüüsist. Seega on maaomand toetuse mittesaajatel taotlemise aastal 454 ha ja planeeritaval kolmandal aastal 1 043 ha ning maa rent vastavalt 4 466 ha ja 7 559 ha. Toetuse saajad planeerivad suurendada maaressurssi nii omandamise kui rendile võtmise kaudu. Kõige rohkem on taotlemise aastal kui ka planeeritaval kolmandal aastal plaanis kasutada rendimaad. Omandis oleva maa osakaal kogu maakasutusest on taotlemise aastal planeeritud toetuse mittesaajatel 9% ja kolmandal planeeritaval aastal 12%. Võrreldes V taotlusvooru rakendusanalüüsis tooduga on toetuse mittesaajate maaomandi osakaal kogu maaressurssist oluliselt vähenenud. Taotlemise aastal 14 ja kolmandal planeeritaval aastal 18 protsendipunkti. Võrreldes toetuse saajatega on mittesaajate omandis oleva maaressursi osakaal vähesel määral suurem, kuid samas on kasutatav maaressurss kokku väiksem. Selles osas annab parema ülevaate keskmiste tulemuste võrdlus tabelites 22 ja 23.

Töökohti on toetuse mittesaajatel planeeritud luua võrreldes taotlemise aastaga 24,25. Töökohtade loomist olulisemalt mõjutavate ettevõtjate tegevusalad on segatootmine (8 töökohta) ja põllukultuurid (5 töökohta). **Võrreldes toetuse saajate töökohtade loomist mittesaajatega selgus, et toetuse saajad loovad veidi rohkem töökohti. Võrreldes V taotlusvooru rakendusanalüüsi tulemustega on mõju tööhõivele küll toetuse saajatel suurem, kuid jääb väiksemaks kui V taotlusvoorus toetuse saajad planeerisid (37 uut töökohta).**

VI taotlusvoorus on seisuga 30.11.2012 toetuse mittesaajaid 131 ja toetuse saajaid 102, seega on toetuse saajaid 28% vähem kui toetuse mittesaajaid. Viimasest tulenevalt ei saa toetuse saajate ja toetust mittesaanute üldkogumeid maaressursi, töötajate arvu ja loomade arvu osas otseselt võrrelda, mistõttu koostatakse tulemuste keskmiste võrdlused maaressursi, töökohtade ja loomade arvu osas. Tabelites 22 ja 23 ei ole arvesse võetud ettevõtja andmeid, kelle maaressurss oli ebamõistlikult suur.

Tabel 22. Maaressursi, loomade arvu ja uute töökohtade loomise keskmised näitajad tegevusalade lõikes (taotluse esitamise aasta – 2012)

Tegevusala	Toetuse saajad				Toetuse mittesaajad			
	Loomade arv	Maa omandis, ha	Maa rendil, ha	Tööjõud	Loomade arv	Maa omandis, ha	Maa rendil, ha	Tööjõud
Aiandus	3,25	0,04	7,25	0,08	4,06	0,64	14,65	0,09
Linnukasvatus	10	0	1	1	200	0	14	0
Loomakasvatus	64,3	5,65	79,95	0	38,23	2,53	38,11	0,09
Piimakarjakasvatus	102,55	9,33	129,56	2	120,5	0	73,27	0
Põllukultuurid	5,36	13,17	158,30	0,51	12,53	9,02	70,73	0,39
Püsikultuurid	70,67	8,27	199,93	2,33	0	2,2	13,5	0
Mesindus	16,83	5,25	10,61	0,5	1,75	0	2,2	0,5
Lamba- ja kitsekasvatus	55	0	48,25	0	25,22	2,52	12,12	0,22
Seakasvatus	-	-	-	-	60	0	0	1
Segatootmine	30,93	6,23	69,55	0,77	13,16	0,56	11,17	0

Toetuse saajate ja mittesaajate taotluse esitamise aasta tegevusalade keskmiste näitajate omavahelisel võrdlemisel leiti järgmised iseloomulikud näitajad:

- 1) enamustel tegevusaladel on ettevõtjate keskmine maaomand toetuse saajatel suurem kui mittesaajatel (v.a aiandus ja lamba- ning kitsekasvatus);
- 2) enamusel tegevusaladel on keskmine rendimaa toetuse saajatel suurem kui mittesaajatel (v.a aiandus ja linnukasvatus).
- 3) loomade arv vaid loomakasvatusega tegelevatel ettevõtjatel (loomakasvatus ja lambakasvatus) on toetuse saajatel keskmiselt suurem;
- 4) toetuse saajatel on üldjuhul keskmiselt rohkem töödõudu.

Keskmine toetuse saaja on juba taotluse esitamise aastal paremini kindlustatud maaressursi, loomade ja tööjõu poolest kui mittesaajad.

Tabel 23. Maaressursi, loomade arvu ja uute töökohtade loomise keskmised näitajad tegevusalade lõikes (kolmas planeeritav aasta – 2014)

Tegevusala	Toetuse saajad				Toetuse mittesaajad			
	Loomade arv	Maa omandis, ha	Maa rendil, ha	Tööjõud	Loomade arv	Maa omandis, ha	Maa rendil, ha	Tööjõud
Aiandus	3,67	0,21	9,02	0,5	8,94	1,65	33,65	0,16
Linnukasvatus	4510	0	1	2	890	0	20	0
Loomakasvatus	84,9	19,95	100,17	0,1	173,68	7,66	67,67	0,23
Piimakarjakasvatus	115,72	25,69	197,68	1,86	128,25	0	22,93	1
Põllukultuurid	4,93	22,87	183,37	0,78	10,08	17,98	119,93	0,53
Püsilikultuurid	82,33	8,27	271,13	1,67	5	10	90	0
Mesindus	33,33	5,88	17,36	1,33	31,75	0,25	3,6	0,81
Lamba- ja kitsekasvatus	90	15	48,25	0	85,22	9,38	32,11	0,1
Seakasvatus	-	-	-	-	600	0	0	3
Segatootmine	61,4	15,8	84,87	1,27	74,79	2,34	32,05	0,42

Kolmanda planeeritava aasta maaressursi, loomade arvu ja tööjõu näitajaid analüüsides saadi järgmised iseloomulikud tulemused:

- a) maaomand on planeeritud suurel osal toetuse saajatel suurem (v.a aiandus ja püsilikultuurid);
- b) rendimaa on planeeritud toetuse saajatel enamusel tegevusaladel suurem (v.a aiandus ja linnukasvatus);
- c) loomade arv on enamusel tegevusaladel toetuse saajatel suurem (v.a põllukultuurid);
- d) keskmiselt on julgemalt tööjõudu planeerinud toetuse saajad (v.a loomakasvatus ja lambakasvatus).

VI taotlusvoorus on eelistatud toetuse saajatena ettevõtjaid, kellel on keskmiselt kolmandal tegevusaastal planeeritud rohkem maaressurssi, rohkem loomi ja tööjõudu. V taotlusvoorus oli eelistus ettevõtjate kasuks, kelle planeeringud olid keskmiselt väiksemad. Mistõttu pidas püsihindaja vajalikuks käesolevas rakendusuuringu täiendavalt analüüsida taotlemise aasta ja planeeritava kolmanda majandusaasta maaressursi muutuste osakaalu toetuse saajatel ja

mittesaajatel. Analüüsil võeti aluseks neli tegevusala, mille raames oli esitatud kõige enam taotlusi (põllukultuurid, aiandus, segatootmine ja loomakasvatus). (Tabel 24)

Tabel 24. Keskmise maaressurssi muutus toetuse saajatel ja mittesaajatel nelja põhitegevusala lõikes

Tegevusala	Toetuse saajate maaomandi muutus, kordne	Toetuse saajate rendimaa muutus, kordne	Toetuse mittesaajate maaomandi muutus, kordne	Toetuse mittesaajate rendimaa muutus, kordne
Aiandus	5	1,24	2,58	2,3
Loomakasvatus	3,53	1,25	3,03	1,78
Põllukultuurid	1,74	1,16	1,99	1,69
Segatootmine	2,54	1,22	4,21	2,87

Nii toetuse saajad kui mittesaajad plaanivad osatähtsust silmas pidades suurendada omandis maad. Rendimaa suurendamist planeerivad tagasihoidlikumalt toetuse saajad.

Püsihindaja leiab, et rendipinna suurendamisel on palju ohte, mistõttu on keskmine toetuse saaja äriplaani koostamisel olnud mõnevõrra realistlikum kui toetuse mittesaaja.

4. TOETUST SAANUD ETTEVÕTETE OMANIKE VANUS

Vastavalt meetme vajaduse kirjeldusele tuleb tõsta noorte ettevõtjate osakaalu põllumajandusettevõtjate seas. Noorte ettevõtjate vanuseliseks piiriks on meetme kriteeriumites seatud 40-eluaastat. Järgnevalt analüüsime VI taotlusvooru toetuse saajate, sh füüsilisest isikust ettevõtjate ja osauhingu omanike, vanust taotluse esitamise hetkel ning seeläbi meetme eesmärkide täitmist.

Tulenevalt olukorrast, et III ja V taotlusvooru on lisandunud võrreldes eelmise rakendusanalüüsiga uusi toetuse saajaid, teostati ka ettevõtjate keskmiste vanuste ümberarvestus. I ja II taotlusvooru toetuse saajate keskmine vanus taotluse taotlemise aastal oli 32, III taotlusvooru ettevõtete omanike keskmine vanus oli 28 eluaastat, IV taotlusvooru vastavaks tulemuseks oli 29, V taotlusvoorus 30 ja VI taotlusvoorul 29 (Tabel 25).

Tabel 25. Toetust saanud ettevõtete omanike vanuseline jaotus tegevusalade lõikes

Tegevusala	I ja II taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus	III taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus	IV taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus	V taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus	VI taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus
Aiandus	33	29	31	32	33
Lamba- ja kitsekasvatus	37	31	26	28	30
Linnukasvatus	-	36	25	25	33
Loomakasvatus	32	27	28	29	31
Mesindus	22	26	33	32	33
Piima- karjakasvatus	32	28	29	28	27
Põllukultuurid	31	28	27	29	27
Püsilikultuurid	37	-	22	28	26
Seakasvatus	33	-	34	-	-
Segatootmine	31	28	29	32	30
Keskmine	32	28	29	30	29

Keskmine vanus on VI taotlusvoorus võrreldes V taotlusvooriga mõnevõrra vähenenud. Samas ei ole keskmise vanuse vähenemine olnud suur – keskmiselt vaid üks aasta. Neljas viimases taotlusvoorus on arvuliselt kõige rohkem toetuse saajaid segatootmise, põllukultuuride, loomakasvatuse ja aianduse tegevusaladel. Vaadeldes nimetatud tegevusalade toetuse saajate keskmiste vanuste muutumist, siis on märgata järgmisi iseloomulikke seoseid:

- 1) aianduse ja loomakasvatuse tegevusalal tegutsejate keskmine vanus alates IV taotlusvoorst kasvanud;
- 2) põllukultuuride ja segatootmise tegevusalal on VI taotlusvoorus märgata mõningast keskmise vanuse vähenemist võrreldes V taotlusvooriga;
- 3) III taotlusvoorus olid keskmised ettevõtjate vanused enamustel tegevusaladel kõige väiksemad.

Seega taotlusvoorus, kus oli kõige väiksem toetuse saamise osatähtsus, oli toetuse saamisel üheks määravaks teguriks ka omanike vanus ehk eelistati nooremaid ettevõtjaid.

Muuhulgas analüüsiti erineva ettevõtluskogemusega toetuse saajate keskmisi vanuseid taotlusvoorude lõikes.

Tabel 26. Toetuse saajate keskmised vanused ettevõtluskogemuse lõikes

Tegevusala	I ja II taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus	III taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus	IV taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus	V taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus	VI taotlusvooru ettevõtjate keskmine vanus
Alustajad	32	27	30	32	33
Tegutsejad	33	29	28	32	29
Ülevõtjad	29	28	28	29	28

Keskmiselt on ülevõtjad kõige nooremad toetuse saajad (v.a III taotlusvoor, kus keskmiselt kõige nooremad on alustajad). Taotlusvooru keskmiselt on ülevõtjate keskmised vanused üldjuhul vähemalt ühe aasta võrra väiksemad. (Tabel 26)

Ülevõtjad on keskmiselt nooremad kui alustajad ja tegutsejad. Luues seeläbi meetme eesmärkide täitmiseks pikaajalisema mõju kui teised ettevõtjad.

KOKKUVÕTE

Meetme 1.2 põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetusmeetme rakendamiseks on toimunud kuus taotlusvoor. Kogueelarve on suurenenud, moodustades rakendusuringu koostamise hetkel 22,56 miljon eurot. Toetuse taotlejad esitavad taotluse üldjuhul summas, mis on toetuse maksimummäärale (40,0 tuhat eurot) ligilähedane. Toetuse saajate keskmine toetuse summa oli VI taotlusvoorus 39,1 tuhat eurot. Toetuse saajatest 467 ehk 90% on määratud toetus summas 36-40 tuhat eurot. Meetme eelarve jääk (2,56 mln eurot) tagab veel ühe taotlusvooru rakendamise ning lähtuvalt vanemalt põllumajandustootmise ülevõtjate suurele hindepunktide mõjususele ja ülevõtjate arvu pidevale kasvule saavad viimases taotlusvoorus toetust tõenäoliselt vaid ülevõtjad. Olemasolevate eelarvevahenditega täidetakse ettevõtjate arvu sihttase kui ei teki olulisel määral tagasinõuete vajadust. Investeeringu mahu sihttase täidetakse suures osas kui sihttase ümber sõnastada „sihipäraselt kasutusse antud toetusvahenditeks“ ning tagasinõuded kaetakse riigieelarve vahenditest. Viimane tagaks puhvri olukorras, kus tagasinõue ei laeku programmiperioodi jooksul.

Taotlemisaktiivsuse ja toetusõigusliku maa suuruse vahel on mõningane seos, sest väiksema toetusõigusliku maaga maakondadest laekus kuue taotlusvooriga kokku ka kõige vähem taotlusi. Taotlemisaktiivsuse ja toetuse saamise vahel on otsene seos, sest toetuse saajaid on rohkem nendest maakondades, kust laekus ka rohkem taotlusi ning vähem nendes maakondades, kust laekus ka kõige vähem taotlusi.

Kordustaotluste arvu mõjutab eelneva taotlusvooru heakskiidu osatähtsus. Suurem eelneva taotlusvooru heakskiit, tagab väiksema kordustaotluste osatähtsuse. Keskmiselt 22% ettevõtjatest esitab oma taotluse toetuse mittesaamisel rohkem kui ühte taotlusvooru. Tegemist on taotlejatega, kes ilma stardirahata ei saa alustada põllumajandusliku ettevõtlusega. VI taotlusvoorus olid kordustaotluste esitajad vähem edukad, sest osatähtsus toetuse saamisel oli kordustaotlejatel väiksem kui taotlustel keskmiselt.

Kasvanud on toetuse saajate osakaal (51%-ni), kes on taotlenud toetust meetme 1.4.1 vahenditest. Neist suurema osa moodustavad ülevõtjad, kokku 64% meetme 1.4.1 raames taotluse esitanud meetme 1.2 toetuse saajatest. Püsihindaja leiab, et meetme 1.4.1 tingimustesse tehtud muudatused on parandanud oluliselt noorte ettevõtjate võimalusi investeeringutele toetust taotleda. Toetuse saajad on kasutanud ka teiste meetmete võimalusi, kuid seda tagasihoidlikumalt (24%).

Meede 1.2 taotlejate paremusjärjestus on väga pingeline, toetuse saajat mittesaajast eraldab VI taotlusvoorus vaid 0,16 punkti. Hindamiskriteeriumite analüüsil selgus, et endiselt on mõjusaimaks kriteeriumiks ettevõtte ülevõtmine ja kõige vähem mõjusaks asukoht. Ülevõtmise puhul on märgata olukorda, kus V ja VI taotlusvoorus on oluliselt suurenenud üleandjate hulk vanuseklassis 41-55 eluaastat. Seetõttu soovib püsihindja kaaluda ülevõtmise sidumist pensionieaga. Võrreldes V taotlusvooriga on hindamiskriteeriumina oma mõjusust kaotanud erialane pädevus. Viimast toetab ka toetuse saajate ja mittesaajate põllumajandusliku haridusega ettevõtjate VI taotlusvooru osakaalude väike erinevus (vaid 2 protsendipunkti). Püsihindja on

endiselt veendunud, et põllumajanduslik haridus peab olema tunduvalt mõjusam kriteerium. Põllumajandusliku hariduse puudumisel tuleb see ka määramise otsusesse eraldi kirjeldada hilisemate segaduste ära hoidmiseks, mis võivad tulla põllumajandusliku hariduse erinevast tõlgendusest.

Vastavalt hindajate poolt VI taotlusvoorus antud hindamistulemuste analüüsile on taotlejad hästi ettevõtlusega tegelemiseks ettevalmistunud, sest hindajate hinnangul on olemas 99% ettevõtjatest põllumajanduslik või majandus- ja juhtimisalane töökogemus ja 91% on olemas põllumajanduslik või majandus- ja juhtimisalane haridus. Tulemus ei vasta küll otseselt olemasoleva haridusega, sest hindajad saavad punkte anda ka omandamisel oleva hariduse korral.

Analüüsi käigus tuvastasime, et füüsilisest isikust ettevõtja või osaühingu valikul ei ole seost meetme tingimustega, sest I ja II taotlusvoorus esitati rohkem taotlusi FIE-de poolt, seevastu järgnevates voorudes oli enam osaühingute taotlusi.

Tegevusalade valik oli VI taotlusvoorus mitmekesine. Suurema grupi moodustasid ettevõtjad, kes planeerisid investeerida põllukultuuride kasvatusse.

Ettevõtjate maaressursi, tööjõuvajaduse ja loomade arvu analüüsimisel, selgus et toetuse saajad omavad taotlemise aastal ja kolmandal planeeritaval majandusaastal keskmiselt rohkem maaressurssi, loomi ja ka tööjõudu. Toetuse saajad ja mittesaajad planeerivad kolmandaks majandusaastaks suurendada nii maaomandit kui ka rendimaad, kuid osakaale silmas pidades on rendimaa suurendamisel tagasihoidlikumad toetuse saajad. Seega on olemasoleva hindamissüsteemiga tagatud siiski realistlikumalt planeerijate taotluste rahastamine.

LISA 1. JOONISEID SELGITAVAD TABELID

Tabel A. Meetme 1.2 taotluste ja taotlejate arv ning osakaal (%) taotlusvoorude lõikes

Taotlus- voor	Esmataotlejad	Kordus- taotlejad	Heakskiidetud taotlused	Heakskiidu osatähtsus, %	Kordus- taotluste osatähtsus, %	Heakskiidetud kordus- taotlused	Heakskiidetud kordus- taotlused toetuse saajate arvust, %
I	253	0	95	38	0	0	0
II	75	88	93	57	54	42	45
III	191	31	47	21	14	4	9
IV	109	68	67	38	38	26	38
V	153	48	116	58	24	30	26
VI	187	46	102	44	20	15	15

Tabel B. Kuue taotlusvooru ettevõtjate jaotumine ettevõtluskogemuse alusel (seisuga 30.11.2012)

	Alustajad	Tegutsejad	Ülevõtjad
I taotlusvooru taotlejad	151	80	22
I taotlusvooru toetuse saajad	44	37	14
I taotlusvooru mittemääratud	107	43	8
II taotlusvooru taotlejad	111	35	17
II taotlusvooru toetuse saajad	59	17	17
II taotlusvooru mittemääratud	52	18	0
III taotlusvooru taotlejad	139	52	31
III taotlusvooru toetuse saajad	13	6	28
III taotlusvooru mittemääratud	127	46	3
IV taotlusvooru taotlejad	106	48	23
IV taotlusvooru toetuse saajad	33	15	19
IV taotlusvooru mittemääratud	73	33	4
V taotlusvooru taotlejad	92	56	53
V taotlusvooru toetuse saajad	35	28	53
V taotlusvooru mittemääratud	58	29	0
VI taotlusvooru taotlejad	90	70	73
VI taotlusvooru toetuse saajad	19	12	71
VI taotlusvooru mittemääratud	71	58	2

Tabel C. Kuue taotlusvooru taotlused ettevõtluskogemuse ja juriidilise vormi lõikes

	Alustajad		Tegutsejad		Ülevõtjad	
	FIE	OÜ	FIE	OÜ	FIE	OÜ
I taotlusvoor	93	58	34	46	10	12
II taotlusvoor	57	54	13	22	8	9
III taotlusvoor	48	91	15	37	10	21
IV taotlusvoor	36	70	12	36	7	16
V taotlusvoor	17	75	16	40	22	31
VI taotlusvoor	19	71	12	58	25	48

Tabel D. Kuue taotlusvooru osaühingute osatähtsus ettevõtluskogemuse alusel, %

	Alustajad	Tegutsejad	Ülevõtjad
I taotlusvoor	38	58	55
II taotlusvoor	49	63	53
III taotlusvoor	64	71	68
IV taotlusvoor	66	75	70
V taotlusvoor	81	71	58
VI taotlusvoor	79	83	66

Tabel E. Kuue taotlusvooru toetuse saajate jaotus ettevõtluskogemuse ja juriidilise vormi lõikes, %

	Alustajad		Tegutsejad		Ülevõtjad	
	FIE	OÜ	FIE	OÜ	FIE	OÜ
I taotlusvoor	23	21	19	18	7	7
II taotlusvoor	28	31	10	7	8	9
III taotlusvoor	3	10	1	5	9	19
IV taotlusvoor	10	23	5	10	6	13
V taotlusvoor	5	30	8	20	22	31
VI taotlusvoor	2	17	0	12	25	46